

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

ГЛУЩУК ОЛЕНА СЕРГІЇВНА

**МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У
СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма «Державна служба»

Робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Науковий керівник:

НИНЮК ІННА ІВАНІВНА,

кандидат наук з державного управління

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри політології та публічного управління

від _____ 2025 р.

Завідувач кафедри

_____ д.політ.н., проф. В. В. Бусленко

Луцьк – 2025

АНОТАЦІЯ

Глушук О. О. Механізми запобігання корупції у сфері державного управління.

Випускна кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня Магістр за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування освітньо-професійної програми Державна служба. Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2025.

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти реалізації антикорупційної політики в Україні, визначено сутність, напрями та особливості механізмів запобігання корупції у сфері державного управління. Проаналізовано нормативно-правову базу, діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та Вищого антикорупційного суду, а також внутрішні антикорупційні механізми в органах публічної влади.

На основі проведеного дослідження виявлено основні проблеми, що перешкоджають ефективній реалізації антикорупційної політики: високий рівень корупційних ризиків у сфері державних фінансів та закупівель, слабка координація антикорупційних органів, низька результативність судових процесів, недостатній захист викривачів та політичний вплив на роботу інституцій. Запропоновано напрями вдосконалення: посилення незалежності антикорупційних органів, удосконалення законодавства, розширення цифровізації у сфері публічного управління, підвищення рівня антикорупційної освіти, а також адаптація міжнародного досвіду.

Наукова новизна роботи полягає у систематизації механізмів запобігання корупції в органах державної влади з акцентом на їхню взаємодію та практичну результативність. Практичне значення дослідження полягає в можливості використання запропонованих рекомендацій у діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та у подальших наукових розробках.

Ключові слова: корупція, антикорупційна політика, публічне управління, НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС, прозорість, запобігання.

ANNOTATION

Hlushchuk O. O. Mechanisms for Preventing Corruption in Public Administration.

Master's thesis for obtaining the educational degree of Master in specialty 281 Public Administration and Management, educational and professional program Public Service. Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2025.

The thesis investigates the theoretical and practical aspects of implementing anti-corruption policy in Ukraine, identifies the essence, directions, and specific features of mechanisms for preventing corruption in public administration. The legal framework is analyzed along with the activities of the National Agency on Corruption Prevention, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office, and the High Anti-Corruption Court, as well as internal anti-corruption mechanisms within public authorities.

The study reveals key challenges that hinder the effective implementation of anti-corruption policy, including the high level of corruption risks in public finance and procurement, weak coordination among anti-corruption bodies, low efficiency of judicial proceedings, insufficient protection of whistleblowers, and political influence on the functioning of institutions. The proposed solutions include strengthening the independence of anti-corruption bodies, improving the legislative framework, expanding digitalization in public governance, enhancing anti-corruption education, and adapting international best practices.

The scientific novelty of the thesis lies in the systematization of mechanisms for preventing corruption in state authorities with an emphasis on their interaction and practical effectiveness. The practical significance of the study consists in the possibility of applying the proposed recommendations in the activities of state authorities, local self-government bodies, and in further scientific research.

Keywords: corruption, anti-corruption policy, public administration, NACP, NABU, SAPO, HACC, transparency, prevention.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ.....	9
1.1. Поняття, сутність і види корупції	9
1.2. Причини та фактори поширення корупції у державному управлінні	15
1.3. Основні підходи та методи запобігання корупції.....	21
РОЗДІЛ 2. ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ.....	26
2.1. Законодавча база антикорупційної політики в Україні та міжнародний досвід	26
2.2. Роль спеціально уповноважених державних органів у реалізації антикорупційної політики України.....	31
2.3. Внутрішні антикорупційні механізми в органах публічної влади.....	42
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ УРОКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	51
3.1. Міжнародний досвід антикорупційної політики та його значення для України.....	51
3.2. Пропозиції щодо вдосконалення антикорупційної політики в Україні	61
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ЄДЕК – Єдиний державний реєстр декларацій

ЗМІ – засоби масової інформації

ККУ – Кримінальний кодекс України

КСУ – Конституційний Суд України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

ООН – Організація Об'єднаних Націй

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

CPI (англ. onsumer Price Index) – Індекс сприйняття корупції

GRECO (англ. The Group of States against Corruption) – Група держав проти корупції

OGP (англ. Open Government Partnership) – Партнерство «Відкритий уряд»

ВСТУП

Актуальність теми. Не є заперечною думка проте, що корупція є однією з найбільших загроз демократичному розвитку та стабільності держави. У сфері державного управління вона підриває довіру суспільства до органів влади, знижує ефективність ухвалення рішень, стримує економічний розвиток та негативно впливає на міжнародний імідж країни. Попри створення спеціалізованих антикорупційних органів, запровадження електронного декларування та реформування антикорупційного законодавства, рівень корупції в Україні залишається одним із найвищих у Європі. Це свідчить про необхідність пошуку нових, більш дієвих механізмів запобігання та протидії цьому явищу.

Актуальність теми зумовлена тим, що боротьба з корупцією не може обмежуватися лише репресивними заходами. Водночас, вона потребує комплексного підходу, який поєднує правові, інституційні, організаційні та превентивні інструменти. Дослідження механізмів запобігання корупції у сфері державного управління є особливо важливим у контексті євроінтеграційних прагнень України, адже ефективна антикорупційна політика є однією з ключових умов співпраці з ЄС та міжнародними партнерами.

Питанням вивчення особливостей запобігання корупції присвятили свої роботи такі вчені: К. Фрідріх [66]; Д. Най [69]; С. Гантінгтон [67]; О. Чебан [61]; В. Трепак [57]; О. Музичук, С. Лук'яненко [18].

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі механізмів запобігання корупції з урахуванням національної специфіки та міжнародного досвіду. У роботі не лише узагальнено вже відомі підходи, але й уточнено їх ефективність для українських реалій. Запропоновано систематизацію антикорупційних механізмів за напрямками: правові, інституційні, організаційно-управлінські, технологічні та культурно-освітні. Дістали подальшого розвитку положення щодо ролі електронного урядування та громадського контролю як ключових інструментів підвищення прозорості у сфері державного управління.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження механізмів запобігання корупції у сфері державного управління та розробка пропозицій щодо їх удосконалення в Україні.

Завданнями дослідження є:

- визначення сутності і основних проявів корупції у сфері державного управління;
- аналіз національного законодавства та інституційних механізмів протидії корупції;
- дослідження міжнародного досвіду запобігання корупції та можливості його адаптації в Україні;
- виявлення основних проблем реалізації антикорупційної політики в Україні;
- розробка рекомендацій щодо вдосконалення механізмів запобігання корупції у державному управлінні.

Об'єктом дослідження є корупція як суспільно-правове явище у сфері державного управління.

Предметом дослідження є механізми запобігання корупції у сфері державного управління України та зарубіжних держав.

Матеріал дослідження. Фактичну основу роботи становлять нормативно-правові акти України у сфері антикорупційної політики, аналітичні матеріали НАЗК, НАБУ, САП, судова практика, статистичні дані, міжнародні документи (Конвенція ООН проти корупції, рекомендації GRECO тощо), а також наукові публікації українських і зарубіжних авторів.

Практичне значення результатів роботи полягає у можливості використання сформульованих пропозицій при розробці стратегічних документів антикорупційної політики України, удосконаленні національного законодавства. Запропоновані механізми можуть бути застосовані у діяльності органів державної влади, антикорупційних органів, а також у роботі громадських організацій, що займаються моніторингом діяльності влади.

Апробація результатів роботи. Окремі аспекти магістерської роботи апробовано на Всеукраїнській науково-практичній конференції (Київ, 18 лютого 2025 р.) «Публічне управлінняв Україні: історичний досвід та перспективи розвитку». Тема доповіді: «Цифрові рішення в запобіганні корупції на публічній службі».

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 75 сторінок. Список використаних джерел налічує 72 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

1.1. Поняття, сутність і види корупції

Вважаємо, що корупція є складним соціальним явищем, яке пронизує різні сфери суспільного життя та справляє деструктивний вплив на розвиток держави і суспільства. Вона становить одну з найсерйозніших загроз демократичному врядуванню, ефективному функціонуванню інститутів влади та дотриманню принципу верховенства права. Передусім, у сфері державного управління, корупційні прояви мають особливо небезпечний характер, оскільки охоплюють ключові управлінські процеси – розподіл бюджетних ресурсів, прийняття управлінських рішень, формування кадрового складу тощо.

Зазвичай, розуміння природи корупції, її правової та соціальної сутності, а також класифікації основних форм прояву є необхідною передумовою для формування дієвих механізмів протидії цьому явищу.

Корупція як соціальне явище має глибокі історичні та системні корені. Вона виникає у ситуаціях, коли особа, яка має доступ до публічної влади або ресурсів, використовує ці можливості в особистих чи групових інтересах, порушуючи при цьому норми права, моралі та службової етики. У широкому сенсі корупція є проявом зловживання довірою суспільства до влади й інструментом приватизації публічної функції.

З позиції соціології, корупція – це форма поведінки, що суперечить загальноприйнятим соціальним нормам, яка свідчить про кризу інститутів, ослаблення соціального контролю та розбалансованість механізмів взаємодії між владою і громадянським суспільством. Вона створює ситуацію нерівного доступу до ресурсів, правосуддя, державних послуг, що призводить до соціальної несправедливості та втрати довіри до органів влади [62].

Особливо критичним є те, що корупція порушує принципи верховенства права, відкритості, доброчесності та підзвітності, які мають бути основою демократичного врядування. У країнах з високим рівнем корупції державна політика часто формується не на основі суспільних інтересів, а з урахуванням впливу окремих осіб, груп або фінансово-промислових кланів.

Таким чином, корупція є не лише порушенням закону, а й наслідком системних проблем у сфері державного управління, що потребує комплексного аналітичного підходу до її подолання. Саме тому запобігання корупції виступає однією з ключових функцій сучасної публічної адміністрації.

Водночас, поняття «корупція» є багатограним і трактується по-різному в науковій, правовій, соціальній та управлінській площинах. У сучасній науковій літературі існує значна кількість визначень цього явища, кожне з яких відображає різні аспекти корупційної поведінки: правовий, етичний, економічний, політичний, соціальний.

Термін «корупція» походить від латинського слова «*corruptio*», що означає «розклад», «псування», «зіпсуття». У латинській мові цей термін використовували для позначення процесу руйнування або морального занепаду, зокрема, у контексті управління та влади [7, с. 45].

Вивчення корупції як соціально-політичного явища значною мірою ґрунтується на працях провідних мислителів ХХ століття, серед яких особливе місце посідають Карл Фрідріх, Джозеф Най і Семюел Гантінгтон.

Карл Фрідріх у своїй фундаментальній праці «*Corruption Concepts in Historical Perspective*» (1988) визначає корупцію як зловживання владою, що суперечить публічним інтересам та обов'язкам посадової особи. Він підкреслює, що корупція не лише порушує закон, а й руйнує довіру між суспільством і владою, сприяє деградації політичних інститутів [66].

Джозеф С. Най (Joseph S. Nye), один із відомих політичних науковців, дає визначення корупції як поведінки, яка відхиляється від офіційних обов'язків публічної служби задля отримання особистої вигоди. У своїй роботі «*Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis*» (1967) він досліджує

механізми корупції в політичних системах, наголошуючи на її негативних наслідках для розвитку держави [69].

Семюел П. Гантінгтон (Samuel P. Huntington) у класичній праці «Political Order in Changing Societies» (1996) розглядає корупцію як один із симптомів політичної нестабільності та слабкості державних інститутів. Він вважає, що поширена корупція підриває легітимність влади і гальмує модернізацію суспільства [67].

Ці визначення становлять теоретичну основу сучасних досліджень корупції і залишаються актуальними для аналізу механізмів запобігання корупційним проявам у державному управлінні.

Перші свідчення корупції на землях сучасної України відносяться до періоду Київської Русі XI–XII століть. Тоді дружинники, які виконували також адміністративні функції, часто зловживали службовим становищем, отримуючи неправомірні винагороди, що в історичних джерелах відомі під назвою «посул». Цей термін у ті часи позначав незаконні платежі й був однією з ранніх форм корупційної діяльності. Відомо, що хан Батий, засновник Золотої Орди, застосовував жорсткі заходи та суворі покарання для припинення хабарництва під час монгольської навали, тимчасово послаблюючи корупційні практики того часу [4, с. 30].

У сучасній науковій і практичній діяльності, спрямованій на запобігання корупції, важливе місце займають визначення, запропоновані міжнародними організаціями, які формують уніфіковані стандарти розуміння та протидії такому явищу як корупція.

Transparency International, провідна міжнародна неурядова організація, що спеціалізується на боротьбі з корупцією, визначає корупцію як «зловживання довіреною владою заради особистої вигоди» [70]. Це визначення підкреслює ключову роль влади і довіри у корупційних практиках і широко використовується у міжнародних дослідженнях та звітах індексу сприйняття корупції.

У свою чергу, Світовий банк акцентує увагу на тому, що корупція полягає у «використанні публічної влади для приватної вигоди», що негативно впливає на економічний розвиток, підриває державні інститути та сприяє неефективності у розподілі ресурсів [72].

Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (2003), ратифікована Україною 18 жовтня 2006 року, є наймасштабнішим міжнародним документом у цій сфері, не дає єдиного загального визначення корупції. Натомість вона детально описує види корупційних правопорушень, включаючи хабарництво, зловживання впливом, незаконне збагачення, підкуп у державному та приватному секторах. Конвенція встановлює зобов'язання для країн-учасниць впроваджувати ефективні антикорупційні механізми, враховуючи різноманітність форм корупції [13].

На наш погляд, в українському законодавстві поняття корупції закріплено у Законі України «Про запобігання корупції» (2014 рік), який є основним нормативно-правовим актом у цій сфері. Закон визначає корупцію як зловживання владою або службовим становищем з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, що порушує принципи законності, доброчесності, прозорості та підзвітності [34].

Зокрема, у статті 1 Закону корупційні правопорушення класифікуються за такими формами:

- хабарництво;
- зловживання владою або службовим становищем;
- одержання або надання неправомірної вигоди;
- використання службового становища в особистих інтересах тощо [34].

Цей нормативний акт також визначає коло осіб, які зобов'язані дотримуватися антикорупційного законодавства, встановлює механізми декларування доходів та контролю за дотриманням вимог щодо запобігання корупції.

Таким чином, Закон України «Про запобігання корупції» створює законодавчу базу для формування системи державного управління, в якій

знижуються ризики корупційних проявів та посилюється відповідальність за їх виявлення і припинення.

Насамперед, у науковій літературі українські дослідники також пропонують різні підходи до трактування корупції, враховуючи соціально-культурний і інституційний контекст. О. Чебан визначає корупцію як міждисциплінарне явище, що проявляється крізь призму інституційних теорій, колективних дій та гносеології, акцентуючи на механізмах перерозподільної та видобувної корупції, а також явищ клієнтелізму й фаворитизму [61]. В. Трепак наголошує на важливості чіткої дефініції корупції, яка враховує ознаки зловживання, підкупу, домінування владних повноважень у корисливих цілях [57]. Також О. Музичук і С. Лук'яненко пропонують авторське визначення: «корупція – це зловживання посадовим становищем у цілях отримання особистої вигоди або вигоди для оточення шляхом хабарництва, вимагання та інших неправомірних дій, що порушують етичні та правові норми» [18].

Основні види корупції в Україні регулюються кількома нормативно-правовими актами, зокрема Законом України «Про запобігання корупції» та Кримінальним кодексом України.

Хабарництво визначається як одержання або надання неправомірної вигоди за виконання або невиконання службових обов'язків. Ця корупційна практика заборонена і передбачена в Кримінальному кодексі України, зокрема у статтях 368 та 368-2 [15].

Зловживання владою чи службовим становищем полягає у використанні влади або службового становища всупереч інтересам служби або закону. Відповідальність за таке правопорушення встановлена у статті 364 Кримінального кодексу [15].

Конфлікт інтересів – це ситуація, коли посадова особа вчиняє дії, що суперечать інтересам держави через наявність особистих інтересів. Законодавче визначення конфлікту інтересів міститься у статті 28 Закону України «Про запобігання корупції» [34].

Неправомірне використання службового становища означає використання посадовцем свого службового становища в особистих цілях або для третіх осіб, що шкодить інтересам держави чи служби. Цей прояв корупції регулюється статтею 1 Закону України «Про запобігання корупції», яка дає узагальнене визначення корупції [34].

Вважаємо, що розкрадання державних коштів або майна полягає у незаконному привласненні державного майна чи коштів. За таке правопорушення передбачена відповідальність у статті 191 Кримінального кодексу України [15].

Підкуп і незаконний вплив – це вплив на посадових осіб для прийняття певних рішень або дій у власних інтересах шляхом надання хабарів або інших незаконних методів. Відповідальність за ці злочини закріплена у статтях 369 та 369-2 Кримінального кодексу [15].

Реалізація права на інформацію з порушенням – розголошення службової інформації або таємниць, які можуть завдати шкоди державним інтересам. Регулюється цим Законом України «Про запобігання корупції» (стаття 1) та відповідними положеннями Кримінального кодексу (наприклад, стаття 359) [15;34].

Таким чином, поняття корупції охоплює не лише юридичну складову, а й соціальну, політичну, економічну та етичну площини. Її багатовимірність зумовлює різноманіття підходів до класифікації, оцінки та протидії цьому явищу. Історичний досвід, міжнародна практика та наукові концепції демонструють, що корупція є хронічною проблемою, яка вражає ключові елементи державного управління, підриває авторитет інститутів влади та знижує рівень довіри громадян до держави.

У сучасному українському контексті, де тривають масштабні реформи публічної служби, боротьба з корупцією набуває стратегічного значення. Визначення сутності, форм та джерел корупції є необхідною передумовою для розуміння масштабів проблеми та формування ефективних механізмів протидії.

1.2. Причини та фактори поширення корупції у державному управлінні

Ефективна протидія корупції вимагає не лише розуміння її форм і проявів, а насамперед глибокого аналізу причин та факторів, що спричиняють її поширення. Корупція у сфері державного управління не виникає спонтанно – вона є результатом складної взаємодії політичних, економічних, правових, соціальних та культурних обставин. Визначення та класифікація цих чинників дозволяє виявити системні проблеми, які створюють сприятливе середовище для корупційних практик, і, відповідно, формувати більш цілеспрямовані заходи з її запобігання.

Насамперед, вважаємо, що причини та фактори поширення корупції у сфері державного управління є багатограними та взаємопов'язаними. Їх природа охоплює як об'єктивні умови функціонування державного апарату, так і суб'єктивні характеристики поведінки посадових осіб. Залежно від характеру впливу на корупційні процеси, ці причини доцільно класифікувати за окремими групами: політичними, економічними, правовими, соціально-культурними та інституційно-управлінськими. Такий підхід дозволяє системно проаналізувати джерела корупції та сформулювати цілісне уявлення про те, як саме різні чинники сприяють її виникненню та поширенню.

Політичні причини корупції пов'язані з особливостями функціонування політичної системи, рівнем її стабільності, ефективністю механізмів влади та якістю державного управління. У суспільствах із недостатнім розвитком демократичних інститутів, слабким контролем за владою та відсутністю політичної відповідальності значно зростають ризики зловживання повноваженнями задля особистої вигоди. Корупція у таких умовах часто стає системним явищем, що пронизує всі рівні влади – від місцевих адміністрацій до найвищих державних структур. Крім того, політична воля до боротьби з корупцією нерідко залишається декларативною, що лише поглиблює проблему.

Основні політичні причини поширення корупції в державному управлінні наведені нижче.

Відсутність сталої політичної волі до боротьби з корупцією. Нерідко антикорупційні ініціативи в Україні мають декларативний характер і використовуються як інструмент політичної боротьби, а не як реальний механізм очищення влади. Наприклад, у різні періоди реформування антикорупційних органів (НАБУ, НАЗК, ВАКС) їх незалежність піддавалась тиску з боку політичних еліт, що підривало довіру до їхньої роботи [29].

Політична нестабільність та часта зміна владних еліт. Часті дострокові вибори, зміна урядів і політичних курсів не дозволяють сформуванню довгострокову антикорупційну стратегію. Наприклад, після Революції Гідності в Україні кілька разів змінювався склад уряду й керівництва правоохоронних органів, що ускладнювало системну боротьбу з корупцією [71].

Монополізація влади та вплив олігархічних груп. Корупція часто набуває системного характеру, коли великі фінансово-промислові групи впливають на формування політики, призначення посадовців або ухвалення законів у власних інтересах. Це яскраво проявлялося, зокрема, в енергетичному секторі, де певні рішення ухвалювались в інтересах олігархів, а не суспільства [59].

Низький рівень політичної культури та персоніфіковане лідерство формує відсутність політичної відповідальності й підзвітності перед виборцями, сприяє тому, що чиновники сприймають державну посаду як джерело особистого збагачення. Персоналізація влади, коли рішення концентруються в руках вузького кола осіб, підвищує ризики зловживання.

Слабкість системи контролю та підзвітності вищих посадових осіб. У багатьох випадках в Україні недієвість парламентського контролю, відсутність механізмів відкликання народних депутатів, недосконала система електронного декларування стали передумовами для корупційної безкарності.

Корупція тісно пов'язана з економічною ситуацією в державі, адже низький рівень добробуту, неефективне управління ресурсами, тінізація економіки та обмежений доступ до можливостей часто створюють підґрунтя

для корупційних практик. Економічні чинники можна класифікувати наступним чином.

Низький рівень заробітної плати державних службовців, одна з ключових причин, яка спонукає посадових осіб до прийняття хабарів – це матеріальна незабезпеченість. При високому рівні відповідальності державні службовці часто мають непропорційно низькі доходи, що породжує мотивацію до «додаткових» неформальних доходів. Приклад: у звітах НАЗК неодноразово зазначалося, що через низьку оплату праці службовці не декларують частину доходів, що стимулює корупційні дії.

Високий рівень тіньової економіки. В Україні понад 40 % економіки функціонує в тіні, що створює умови для ухилення від податків, нелегального обігу товарів та корупційних «відкатів» за невтручання контролюючих органів [16].

Монополізація ринків і ресурсів, тобто олігархізація економіки веде до контролю певними групами ключових секторів (енергетика, транспорт, ЗМП). Це знижує конкуренцію, спотворює ринкові механізми та стимулює чиновників діяти в інтересах фінансово-промислових кланів. Приклад: Сфера державних закупівель історично була джерелом корупції через монопольний вплив певних постачальників. У 2021–2022 роках службовці «Укрзалізниці» узгодили перемогу компаній, шахрайськи завищивши ціни на продукцію в тендерах. За це підприємці виплачували «відкати», а держава понесла багатомільйонні втрати [28].

Недостатня прозорість у розподілі бюджетних коштів, формує складні й непрозорі процедури бюджетного фінансування, відсутність ефективного контролю за витратами сприяють привласненню коштів через фіктивні контракти, завищення цін або «освоєння бюджету». Приклад: Регулярні розслідування НАБУ щодо розкрадань в оборонному секторі або закупівлях для ЗСУ (зокрема справа Міноборони про харчування військових). У 2022–2023 роках, під час надважливих закупівель продуктів для Збройних сил, встановили схеми маніпуляції: формально змінили склад товарів у каталогах, але фактично

переплачували за продукти, включаючи «золоті» яйця за 17 гривень за штуку. Загальні втрати становили сотні мільйонів гривень [52].

Отже, корупція в державному управлінні значною мірою зумовлюється правовою неврегульованістю, прогалинами у законодавстві, а також слабкою реалізацією наявних норм. Недоліки правової системи створюють сприятливе середовище для зловживань владою, уникнення відповідальності та формування корупційних схем.

Недосконалість законодавства, передусім, часто антикорупційне законодавство має суперечливі або розмиті норми, які дозволяють їх гнучке тлумачення. Правоохоронні та антикорупційні механізми часто стикаються з розпливчастими або суперечливими нормами, що ускладнює їх застосування. Особливо показовим є випадок українського Конституційного Суду. У 2020 році Конституційний Суд визнав норму про незаконне збагачення (стаття 366-1 ККУ) неконституційною, а також постановив, що декларування недостовірної інформації не притаманно суті конфлікту інтересів. Це призвело до фактичного зняття відповідальності з двох суддів КСУ, які отримали суттєві невідомі доходи – й у той же час брали участь у розгляді справ, що стосувалися цих порушень [21].

Слабкість інституційної відповідальності сприяє формуванню в Україні поширеного вибіркового правозастосування: одні чиновники караються, інші – ні, навіть за однакові дії. Зазвичай, це створює відчуття безкарності й сприяє повторюваності корупційних дій. Приклад: відомі випадки, коли високопосадовці уникали кримінальної відповідальності через затягування розгляду справ або процесуальні помилки – як, наприклад, у справах щодо декларування недостовірної інформації.

На наш погляд, неефективна робота судової системи. Судова система в Україні часто вважається корумпованою або залежною від політичних впливів. Через це корупційні справи затягуються або завершуються виправдувальними вироками, навіть при наявності переконливих доказів. У 2023 році в Україні було зафіксовано близько 11 тисяч кримінальних правопорушень, пов'язаних із

корупцією, з яких понад 7 тисяч мали статус тяжких або особливо тяжких злочинів. До судових інстанцій було передано приблизно 40% від загальної кількості справ (близько 4300), а понад 1500 осіб отримали обвинувальні вироки – це на 40% більше порівняно з 2021–2022 роками. Проте, згідно з даними звіту НАЗК, деякі корупційні справи розглядалися протягом тривалого часу, що свідчить про потребу в додатковому удосконаленні роботи судової системи. Часто затягування справ обумовлене не складністю матеріалів, а іншими чинниками, що є ознакою неефективності судочинства в Україні [24].

Вважаємо, що соціокультурні фактори відіграють важливу роль у формуванні корупційних практик і можуть суттєво впливати на рівень корупції у державному управлінні. Ці чинники пов'язані із загальним культурним кліматом суспільства, традиціями, цінностями, нормами поведінки, а також рівнем правосвідомості та громадянської активності населення. В умовах, коли корупція сприймається як допустима або навіть необхідна практика, вона набуває системного характеру і стає важко подоланою проблемою. Низький рівень знання законів, слабка обізнаність про свої права та механізми захисту, а також пасивність у громадському житті призводять до того, що люди не тільки не протидіють корупції, а й часто не усвідомлюють її шкоду. Слабка громадянська активність, відсутність ініціативи контролювати дії посадовців, нездатність або небажання брати участь у суспільних процесах також сприяють збереженню корупційних практик.

На жаль, відсутність належної уваги до формування антикорупційної культури у навчальних закладах, низький рівень відповідальності за корупційні дії та брак морального осуду з боку суспільства створюють додаткові перешкоди на шляху подолання цього явища.

Таким чином, соціокультурні фактори створюють середовище, у якому корупція може не тільки виживати, а й розвиватися. Врахування цих аспектів є надзвичайно важливим для розробки ефективних механізмів запобігання корупції у державному управлінні.

Інституційно-управлінські фактори стосуються особливостей організації влади, механізмів контролю та управління, а також ефективності державних інститутів.

Однією з головних проблем є слабкість інституцій, які відповідають за запобігання та протидію корупції. Недостатня автономія антикорупційних органів, залежність їх від політичного впливу, брак фінансових та кадрових ресурсів створюють умови для безкарності та неефективної роботи. Наприклад, у багатьох випадках відсутність оперативної взаємодії між правоохоронними структурами, судовою системою та контролюючими органами ускладнює розслідування корупційних злочинів.

Суттєвим фактором є також низький рівень професіоналізму та доброчесності державних службовців, що часто пов'язано із системою підготовки кадрів, відсутністю ефективних механізмів оцінки та мотивації, а також непрозорістю кар'єрного росту. Це породжує корупційні ризики через можливість використання службового становища у власних інтересах.

Врахування інституційно-управлінських факторів є необхідним для створення ефективної системи запобігання корупції, яка базується на принципах прозорості, підзвітності та незалежності державних інститутів.

Таким чином, розуміння причин та факторів поширення корупції у державному управлінні є ключовим елементом для розробки ефективних антикорупційних стратегій. Комплексний підхід, що враховує політичні, економічні, правові, соціокультурні та інституційно-управлінські чинники, дозволяє не лише виявити основні джерела проблеми, а й сформулювати дієві механізми її подолання. Лише системна робота на всіх рівнях державної влади, посилення контролю, підвищення прозорості та відповідальності, а також розвиток антикорупційної культури можуть забезпечити суттєве зниження рівня корупції і підвищення довіри громадян до державних інституцій.

1.3. Основні підходи та методи запобігання корупції

Слід зазначити, що запобігання корупції є одним із напрямів державної антикорупційної політики, що спрямований на усунення передумов і умов для виникнення корупційних проявів. На відміну від боротьби з уже скоєними злочинами, запобігання передбачає системні, профілактичні дії, що охоплюють як удосконалення законодавства, так і формування доброчесної культури в суспільстві. Комплексний підхід до запобігання корупції дозволяє зменшити ризики зловживання владою, підвищити ефективність державного управління та зміцнити довіру громадян до інституцій влади.

У науковій літературі та практиці державного управління існує кілька основних підходів до запобігання корупції, які можуть застосовуватися як окремо, так і в комплексі.

На наш погляд, нормативно-правовий підхід полягає у створенні чіткої, несуперечливої та ефективної системи антикорупційного законодавства.

Це включає:

- встановлення чітких обмежень для посадовців (конфлікт інтересів, подарунки, сумісництво);
- введення обов'язку е-декларування майна та доходів;
- криміналізацію корупційних дій і посилення відповідальності;
- створення незалежних органів із запобігання корупції (НАЗК, НАБУ, ВАКС тощо).

Закон України «Про запобігання корупції» (2014) став базовим нормативним актом, який визначає ключові механізми запобігання та врегулювання конфлікту інтересів [34].

Вважаємо, що це базовий антикорупційний акт, який:

- визначає поняття корупції та пов'язаних із нею правопорушень;
- встановлює правила етичної поведінки, вимоги до фінансового контролю;

- вводить обов'язкове електронне декларування для державних службовців;

- запроваджує механізм врегулювання конфлікту інтересів;

- визначає повноваження НАЗК як органу превенції.

Інституційний підхід – спрямований на створення ефективних державних органів, відповідальних за запобігання та боротьбу з корупцією, а також удосконалення системи державної служби.

Основні напрями реалізації:

- незалежність і належне фінансування антикорупційних структур;

- прозора кадрова політика та механізми добору персоналу;

- підвищення ефективності внутрішнього та зовнішнього контролю.

Після Революції Гідності в Україні було створено низку нових антикорупційних органів – НАБУ, НАЗК, САП і ВАКС [10].

Наприклад, запуск Вищого антикорупційного суду (ВАКС) у 2019 році став важливим кроком інституційного реформування. Суд отримав спеціальну юрисдикцію на розгляд справ щодо корупції, а добір суддів здійснювався із залученням міжнародних експертів, що сприяло формуванню прозорості та доброчесної кадрової політики [14].

Соціально-культурний підхід передбачає формування в суспільстві негативного ставлення до корупції, підвищення рівня правової обізнаності громадян, утвердження етичних стандартів поведінки для державних службовців та розвиток загальної антикорупційної культури.

Ключові напрями реалізації, це, насамперед,:

- антикорупційна освіта в школах та університетах;

- інформаційно-просвітницькі кампанії для населення;

- підтримка інститутів громадянського суспільства, які займаються моніторингом влади, журналістськими розслідуваннями, адвокацією реформ.

У 2021 році Міністерство освіти і науки України рекомендувало закладам вищої освіти впроваджувати курси з академічної доброчесності та

антикорупційної поведінки. У деяких університетах були запуснені відповідні навчальні програми.

Національне агентство з питань запобігання корупції реалізувало кампанію, спрямовану на інформування громадян про шкоду корупції та способи її викриття. У межах кампанії використовувалися відеоролики, публічні лекції, виставки й соціальна реклама.

Громадські ініціативи, такі як Центр протидії корупції, Bihus.Info, Transparency International Україна, активно працюють над розслідуваннями, аналітикою та мобілізацією громадськості. Наприклад, журналістські розслідування проєкту Bihus.Info неодноразово ставали підставою для відкриття проваджень НАБУ.

Міжнародний (компаративний) підхід передбачає адаптацію найкращих світових практик запобігання корупції відповідно до національних особливостей. Україна активно взаємодіє з міжнародними організаціями та впроваджує відповідні зобов'язання.

Впровадження стандартів Ради Європи, GRECO, ООН. Наприклад, Україна ратифікувала Конвенцію ООН проти корупції (2006) та Цивільну конвенцію Ради Європи про боротьбу з корупцією, взявши зобов'язання гармонізувати антикорупційне законодавство із європейськими стандартами [13; 60].

Участь у міжнародних моніторингових ініціативах. Зокрема, Група держав проти корупції (GRECO) неодноразово оцінювала антикорупційну політику України й надавала рекомендації щодо вдосконалення законодавства (наприклад, щодо прозорості фінансування політичних партій або недопущення політичного втручання в роботу суддів) [20].

Імплементація принципів прозорості, відкритих даних, публічних декларацій. Як приклад – запровадження електронного декларування майна публічних службовців через систему ЄДЕК (єдиний державний реєстр декларацій), що відповідає принципам відкритості, передбаченим міжнародними стандартами Open Government Partnership (OGP).

Економічний підхід ґрунтується на усвідомленні того, що корупційна поведінка часто зумовлена матеріальними стимулами. Якщо посадова особа отримує низьку заробітну плату при високому рівні відповідальності, вона може бути схильною до прийняття неправомірної вигоди. Економічний підхід передбачає створення таких умов, за яких чесна поведінка буде більш вигідною, ніж корупційна.

Основні напрями реалізації:

- гідна та конкурентоспроможна оплата праці для державних службовців, що знижує економічну мотивацію до зловживань;
- матеріальне та соціальне забезпечення чиновників, включно з системами пенсій, преміювання, медичного страхування;
- зменшення рівня тіньової економіки, що ускладнює нелегальне збагачення;
- прозоре управління державними фінансами та спрощення регуляторних процедур, щоб зменшити можливості для хабарництва.

У 2016 році в Україні було проведено реформу державної служби, однією з ключових цілей якої стало підвищення заробітної плати держслужбовців та впровадження системи класифікації посад і прозорого оцінювання. Однак через бюджетні обмеження ці заходи були реалізовані частково, що, за оцінками НАЗК, досі залишається чинником корупційних ризиків у багатьох міністерствах.

Для ефективного запобігання корупції в державному управлінні застосовується комплекс ключових методів, які сприяють підвищенню прозорості, підзвітності та контролю над діяльністю посадових осіб. Одним із основних інструментів є декларування доходів та моніторинг способу життя службовців. Вони дозволяють відстежувати відповідність між офіційними доходами і фактичним рівнем життя, що допомагає виявляти можливі випадки незаконного збагачення.

Важливим елементом також є врегулювання конфлікту інтересів, яке передбачає створення механізмів для своєчасного виявлення і запобігання

ситуаціям, коли особисті інтереси посадовця можуть впливати на прийняття ним рішень в інтересах третіх осіб.

Антикорупційна експертиза нормативно-правових актів сприяє виявленню потенційних корупційних ризиків ще на стадії розробки законодавчих та адміністративних документів, що дає змогу усунути прогалини та розмиті норми, які можуть використовуватися для зловживань.

Не менш важливим є захист викривачів корупції – осіб, які повідомляють про факти зловживань. Забезпечення їхньої безпеки та анонімності стимулює громадян і посадовців долучатися до боротьби з корупцією без страху перед репресіями.

Сучасним і перспективним методом є цифровізація та впровадження відкритих даних, які підвищують прозорість діяльності органів влади. Завдяки електронним системам закупівель, декларацій та відкритим реєстрам зменшується можливість для корупції, а громадяни отримують інструменти для контролю за владою.

Таким чином, лише комплексне застосування цих методів створює дієву систему запобігання корупції, яка базується на принципах прозорості, відповідальності та активної участі як державних інститутів, так і суспільства в цілому.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

2.1. Законодавча база антикорупційної політики в Україні та міжнародний досвід

На наш погляд, наявність чіткої та ефективної законодавчої основи є передумовою для системної протидії корупції в Україні. Упродовж останнього десятиліття держава поступово формувала комплексну правову базу, яка охоплює як загальні антикорупційні норми, так і спеціалізовані механізми регулювання поведінки посадових осіб. Водночас, боротьба з корупцією потребує постійного оновлення правової бази з урахуванням кращих міжнародних практик. У цьому контексті особливо важливими є міжнародні зобов'язання України, адаптація стандартів ООН, Ради Європи, GRECO та інших організацій, що визначають загальноприйняті підходи до антикорупційної політики.

Станом на сьогодні в Україні сформовано досить широку законодавчу базу у сфері запобігання та протидії корупції. Для систематизації ключових нормативно-правових актів, що визначають антикорупційну політику України та регулюють відповідні механізми, нижче подано узагальнюючу таблицю. У ній наведено як національні, так і міжнародні документи, які ратифіковані Україною та мають важливе значення для формування ефективної системи запобігання корупції.

У наведеній таблиці 2.1 зібрано ключові законодавчі акти України, які формують основу антикорупційної політики на національному рівні. Кожен із цих законів виконує важливу роль у створенні правового поля для запобігання корупції, регулює різні аспекти протидії – від етичних стандартів і декларування доходів до міжнародної співпраці та очищення влади.

Таблиця 2.1

Основні закони України у сфері запобігання корупції

Назва закону	Дата ухвалення	Основне антикорупційне значення
Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VII	14.10.2014	Визначає засади запобігання корупції, врегулювання конфлікту інтересів, декларування, етичні стандарти [34].
Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» № 2322-IX	20.06.2022	Встановлює стратегічне бачення та пріоритети державної антикорупційної політики [35].
Закон України «Про очищення влади» № 1682-VII	16.09.2014	Регулює процедуру люстрації та усунення осіб, що діяли протиправно під час попереднього режиму [47].
Закон України «Про державну службу» № 889-VIII	10.12.2015	Передбачає доброчесність, неупередженість і прозорість роботи державного апарату. [33].
Закон України «Про ратифікацію Конвенції ООН проти корупції» № 251-V	18.10.2006	Зобов'язує Україну до виконання міжнародних стандартів у сфері боротьби з корупцією [49].
Закон України «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» № 252-V	18.10.2006	Сприяє криміналізації корупції та міжнародній співпраці в розслідуванні [50].

Примітка. Спостереження автора на основі використаних джерел [33;34;35;47;49;50].

У таблиці 2.2 наведено основні кодекси України, що містять антикорупційні норми та визначають юридичну відповідальність за корупційні правопорушення. Створюють правову основу для притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють корупційні дії, забезпечують належне регулювання трудових і адміністративних процесів у сфері публічного управління.

Таблиця 2.2

Кодекси України, що містять антикорупційні норми

	Дата ухвалення	Основне антикорупційне значення
Кримінальний Кодекс України № 2341	05.04.2001	Встановлює кримінальну відповідальність за корупційні злочини [15].
Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073	07.12.1984	Визначає адміністративну відповідальність за корупційні правопорушення. [12].
Кодекс законів про працю України № 322	10.12.1971	Регулює трудові відносини, включно з етикою та поведінкою працівників державних органів [11].

Примітка. Спостереження автора на основі використаних джерел [11; 12; 15].

Серед важливих нормативних актів, які регулюють антикорупційну політику в Україні, варто виокремити Указ Президента України «Про Національну раду з питань антикорупційної політики» від 14 жовтня 2014 року № 808 [46]. Цей указ визначає порядок створення та діяльність Національної ради, яка координує антикорупційні заходи на державному рівні, сприяє взаємодії між органами влади та громадськістю у сфері протидії корупції.

Основними міжнародними актами у сфері антикорупційної діяльності, які мають значення для України, є Статут Групи держав проти корупції (GRECO) та Угода про створення цієї групи, затверджені 05 травня 1998 року. [55; 58]. GRECO було засновано Радою Європи з метою підвищення спроможності її членів у боротьбі з корупцією шляхом взаємного оцінювання та обміну досвідом. GRECO здійснює моніторинг дотримання антикорупційних стандартів, надає рекомендації та оцінює їх виконання, що сприяє гармонізації законодавства держав-учасниць. Участь України в цій групі є важливим елементом інтеграції у європейський правовий простір і свідчить про прагнення до прозорості та ефективного запобігання корупції на всіх рівнях влади.

Незаперечним фактом є те, що важливе місце у формуванні антикорупційної політики держави посідають нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, які деталізують механізми реалізації законодавства у цій сфері. Узагальнена характеристика таких актів наведена у таблиці 2.3.

Зазначені постанови Кабінету Міністрів України забезпечують практичну реалізацію законодавчих антикорупційних норм, деталізуючи процедури перевірки, люстрації, службових розслідувань, а також обігу подарунків. Їх ухвалення є важливим кроком у формуванні інституційної спроможності держави протидіяти корупції на виконавчому рівні.

Таблиця 2.3

Акти Кабінету Міністрів України у сфері антикорупційного регулювання

Назва постанови	Дата ухвалення	Основне антикорупційне значення
Постанова «Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад...» № 171	25.03.2015	Визначає механізм перевірки осіб, що претендують на посади з підвищеним корупційним ризиком [43].
Постанова «Деякі питання реалізації Закону України “Про очищення влади”» № 563	16.10.2014	Уточнює процедурні аспекти реалізації люстраційного законодавства [6].
Постанова «Про затвердження Порядку передачі дарунків, одержаних як подарунки державі...» № 1195	16.11.2011	Встановлює порядок обліку і передачі подарунків, що запобігає їх незаконному привласненню [41].
Постанова «Про затвердження Порядку проведення службового розслідування стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави» № 950	13.06.2007	Регламентує службове розслідування щодо посадовців у разі порушень, що можуть мати ознаки корупційних дій [42].

Примітка. Спостереження автора на основі використаних джерел [6; 41; 42; 43].

Зазвичай, Акти Національного агентства з питань запобігання корупції деталізують застосування норм антикорупційного законодавства на практиці. Вони спрямовані на забезпечення ефективної роботи системи електронного декларування, формування єдиних підходів до управління корупційними ризиками, а також контроль за дотриманням обов’язків суб’єктами декларування. Рішення та накази НАЗК мають нормативно-організаційний характер і є ключовими для реалізації щоденної антикорупційної політики на рівні державних інституцій. У таблиці 2.4 наведено приклади ключових рішень та наказів НАЗК.

Таблиця 2.4

Рішення та накази Національного агентства з питань запобігання корупції

Назва акта	Дата ухвалення	Суть та значення
Рішення «Про початок роботи системи подання та оприлюднення декларацій осіб...» № 2	10.06.2016	Офіційно запущено електронне декларування, що стало ключовим антикорупційним інструментом [48].
Рішення «Про затвердження Переліку посад з високим та підвищеним рівнем корупційних ризиків» № 2	17.06.2016	Визначає посади, що підлягають особливому антикорупційному контролю [38].
Наказ «Про затвердження Порядку інформування НАЗК про відкриття валютного рахунка...» № 451/21	23.07.2021	Регламентує порядок повідомлення про відкриття рахунків за кордоном [39].
Наказ «Про затвердження Порядку перевірки факту подання суб'єктами декларацій...» № 539/21	20.08.2021	Визначає механізм перевірки подання декларацій та реагування на порушення [40].

Примітка. Спостереження автора на основі використаних джерел [38;39; 40; 48].

Разом із національним законодавством, міжнародний досвід відіграє ключову роль у формуванні ефективної антикорупційної політики України. Виконання зобов'язань, взятих у рамках таких важливих документів, як Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Цивільна та Кримінальна конвенції Ради Європи, а також рекомендації Групи держав проти корупції (GRECO), сприяє гармонізації вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами. Ці міжнародні норми встановлюють єдині підходи до запобігання корупції, контролю та відповідальності, що підвищує прозорість і підзвітність органів влади.

Активна участь України у міжнародних антикорупційних організаціях не лише зміцнює імідж країни на світовій арені, а й сприяє залученню міжнародної підтримки та досвіду. Водночас, адаптація міжнародних стандартів вимагає системних змін у державних інституціях, постійного оновлення нормативної бази та підвищення кваліфікації службовців.

Отже, сучасна законодавча база України у сфері антикорупції, доповнена міжнародними стандартами та рекомендаціями, створює міцний фундамент для запобігання корупції. Проте для досягнення реальних результатів необхідне подальше вдосконалення нормативно-правового поля, посилення інституційної спроможності та впровадження кращих світових практик. Лише у такому комплексному контексті можливо сформувати прозору і відповідальну систему публічного управління, здатну протистояти корупції на всіх рівнях.

2.2. Роль спеціально уповноважених державних органів у реалізації антикорупційної політики України

Слід наголосити, що у процесі формування системи запобігання та протидії корупції в Україні, особливу роль відіграють спеціально створені органи з чітко визначеними функціями: Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) та Вищий антикорупційний суд України (ВАКС). Утворення цих інституцій стало відповіддю на суспільний запит на якісні зміни у сфері боротьби з корупцією та умовою виконання міжнародних зобов'язань України, зокрема в межах співпраці з Європейським Союзом, GRECO та іншими міжнародними партнерами. Кожен із вказаних органів виконує окрему, але взаємопов'язану функцію в системі антикорупційної політики: від превенції та контролю (НАЗК), через досудове розслідування корупційних злочинів (НАБУ), підтримання публічного обвинувачення в судах (САП) до винесення вироків (ВАКС). Координація між цими інституціями забезпечує реалізацію принципів доброчесності, прозорості та верховенства права в публічному управлінні.

Національне агентство з питань запобігання корупції – це центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який уповноважений формувати та реалізовувати державну антикорупційну політику у сфері

запобігання корупції [23]. НАЗК офіційно розпочало роботу у 2016 році на підставі Закону України «Про запобігання корупції» та стало ключовим елементом нової системи антикорупційних інституцій.

Одним із ключових напрямів діяльності НАЗК є аналіз стану протидії корупції, зокрема вивчення діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, а також статистичних даних і результатів досліджень. Агентство розробляє проекти Антикорупційної стратегії та відповідної державної програми, а також готує національні доповіді щодо реалізації антикорупційної політики, які подаються до Кабінету Міністрів України.

Важливою складовою роботи НАЗК є моніторинг і контроль за дотриманням законодавства, що регулює етичну поведінку посадових осіб, конфлікт інтересів, а також порядок подання декларацій. Агентство проводить повну перевірку поданих декларацій, а також здійснює моніторинг способу життя декларантів для виявлення можливих невідповідностей між доходами та витратами.

Крім того, НАЗК виконує освітню, методичну й аналітичну функції, зокрема організовує навчання з питань антикорупційної політики, надає роз'яснення та рекомендації щодо застосування законодавства, погоджує антикорупційні програми державних органів. Також агентство координує виконання міжнародних зобов'язань України в антикорупційній сфері та взаємодіє з відповідними структурами інших держав і міжнародними організаціями [54].

Діяльність НАЗК спрямована насамперед на превенцію корупції, тобто усунення умов для її виникнення, що робить цей орган важливим інструментом побудови довіри до публічної влади в Україні. У рамках превентивної діяльності НАЗК формує та веде кілька реєстрів. Найвідоміший – Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, який забезпечує відкритість та доступ громадськості до інформації про доходи посадовців. Іншим важливим інструментом є Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або

пов'язані з корупцією правопорушення (так званий «реєстр корупціонерів»), що слугує механізмом обмеження доступу таких осіб до державної служби.

За роки своєї діяльності НАЗК значно вплинуло на розвиток антикорупційної системи в Україні. Особливо помітним є ефект від впровадження системи електронного декларування. За офіційними даними, у реєстрі щорічно подають декларації десятки тисяч посадовців – це забезпечує високий рівень прозорості доходів і майна державних службовців.

За даними звітів НАЗК та правоохоронних органів, у 2023 році зареєстровано 13 495 корупційних кримінальних правопорушень, з яких 10887 було обліковано, у тому числі 32 – за повідомленнями викривачів. Протягом року розслідувалося 25 791 кримінальне правопорушення, з яких щодо 6279 прийнято рішення про звернення до суду з обвинувальним актом (у тому числі 885 – з угодою про визнання винуватості), а обвинувальні акти були складені щодо 3919 осіб. Ці цифри свідчать про активне функціонування механізмів реагування на виявлені порушення в системі декларування та запобігання корупції [19].

Однак варто зазначити, що НАЗК не має повноважень щодо досудового розслідування чи притягнення до відповідальності – його функція полягає у виявленні фактів правопорушень і передачі матеріалів до відповідних правоохоронних органів. Через це іноді спостерігається уповільнення процесу притягнення винних до відповідальності, що впливає на загальну ефективність антикорупційної системи.

Крім того, моніторинг способу життя суб'єктів декларування, який НАЗК почало впроваджувати з 2020 року, дав змогу виявити низку випадків суттєвої розбіжності між задекларованими доходами та фактичними витратами. Наприклад, за результатами завершених розслідувань у 2023 році було встановлено матеріальні збитки державі на суму понад 24,2 млрд грн. Це підтверджує, що система контролю за доброчесністю посадовців розвивається, хоча і потребує подальшого вдосконалення.

Щодо контролю за конфліктом інтересів, НАЗК регулярно надає методичні рекомендації та роз'яснення, що допомагає державним установам запобігати порушенням. Проте існують численні виклики у впровадженні цих норм на місцях, зокрема через брак кваліфікованих кадрів, недостатній рівень правової обізнаності працівників і обмежені адміністративні ресурси.

На наш погляд, для підвищення ефективності антикорупційної політики велике значення має системний контроль за доброчесністю публічних службовців, зокрема через перевірку їх декларацій майна і доходів, моніторинг способу життя та виявлення конфліктів інтересів. Таблиця 2.5 демонструє ключові показники діяльності НАЗК у 2024 році, які ілюструють масштаби виявлених порушень і заходи реагування.

Таблиця 2.5

Результати антикорупційної діяльності НАЗК за 2024 рік

Показник	Значення
Виявлено декларацій з порушеннями	353 декларації
Сума недостовірних відомостей	3,8 млрд грн
Ознаки незаконного збагачення	192,1 млн грн
Необґрунтовані активи	понад 47 млн грн
Моніторинг способу життя	167 суб'єктів декларування
Матеріали передано до правоохоронців	42 (приблизно 740 млн грн необґрунтованих активів)
Протоколи за несвоєчасне подання декларацій	63
Обґрунтовані висновки про кримінальні правопорушення (неподання декларацій)	69
Спеціальні перевірки публічних службовців	понад 21 тис.
Заходи щодо конфлікту інтересів	213 завершених заходів
Протоколи за адміністративні порушення у сфері конфлікту інтересів	27

Примітка. Дані з офіційного сайту НАЗК [22].

Ці дані свідчать про значне покращення якості антикорупційного контролю в Україні. Застосування ризик-орієнтованого підходу дозволило підвищити відсоток виявлених порушень у деклараціях майже вдвічі порівняно з 2021 роком. Активний моніторинг способу життя та своєчасне реагування на порушення у сфері подання декларацій сприяють виявленню значних сум необґрунтованих активів та запобігають корупційним ризикам. Водночас,

системні спеціальні перевірки та контроль за конфліктом інтересів дозволяють підвищувати рівень доброчесності серед публічних службовців та створюють додаткові бар'єри для корупції [22].

Незважаючи на позитивні результати, діяльність НАЗК неодноразово піддавалася критиці. Серед основних проблем – обмеженість повноважень у сфері притягнення до відповідальності, адже агентство переважно має превентивні функції, а фактичне розслідування корупційних злочинів здійснюють інші органи, зокрема НАБУ. Крім того, існує загроза політичного тиску, особливо в контексті зміни влади або загострення суспільно-політичної ситуації.

Превентивна роль НАЗК є надзвичайно важливою для формування культури доброчесності та прозорості в публічній службі, ефективна боротьба з корупцією неможлива без дієвого механізму розслідування кримінальних правопорушень. Саме на цьому етапі до процесу протидії корупції долучається Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом, уповноважений на виявлення, досудове розслідування та документування злочинів, вчинених високопосадовцями. Діяльність НАБУ є наступним елементом у комплексній антикорупційній системі України, що забезпечує реальне притягнення винних осіб до відповідальності.

Бюро створено відповідно до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII як незалежний орган, уповноважений здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією [45]. Головним завданням НАБУ є виявлення, розкриття, припинення та розслідування корупційних злочинів, вчинених високопосадовцями, суддями, керівниками державних підприємств, депутатами, службовими особами вищого державного рівня, а також повернення незаконно набутих активів у власність держави.

У межах своїх повноважень НАБУ здійснює досудове розслідування, збір доказів, оперативно-розшукову діяльність, а також проводить аналітичну

роботу для виявлення системних загроз та схем у сфері публічного управління. Бюро має право ініціювати тимчасові доступи до речей і документів, проводити обшуки, огляд місця події, вилучення, накладати арешти на майно, здійснювати негласні слідчі дії тощо.

Орган також тісно співпрацює з іншими суб'єктами антикорупційної інфраструктури, зокрема Вищим антикорупційним судом, САП (Спеціалізована антикорупційна прокуратура), та НАЗК. Особливістю НАБУ є високий рівень автономності – як у кадрових, так і у процесуальних питаннях, що покликано забезпечити його від політичного впливу та сприяти об'єктивності в боротьбі з топкорупцією.

У липні 2025 року Верховна Рада України ухвалила законопроект № 12414, який суттєво посилив вплив Генерального прокурора на діяльність НАБУ та САП, зобов'язуючи бюро узгоджувати розслідування з Генпрокуратурою та дозволяючи перенаправлення справ до інших органів. Цей крок викликав масові протести у Києві, Львові, Одесі та Дніпрі – наймасовіші від початку повномасштабного вторгнення Росії. Після значного внутрішнього та міжнародного тиску, включаючи критику ЄС, G7, президент Володимир Зеленський через два дні подав виправлений закон, що поновлює інституційну автономію НАБУ та САП.

За перше півріччя 2025 року НАБУ продовжує демонструвати сталі результати у виявленні, розслідуванні та передачі справ про корупцію до суду. У таблиці 2.6 подано основні кількісні показники їх діяльності за цей період, які свідчать про активну роботу та підтверджують функціонування антикорупційної інфраструктури навіть в умовах воєнного стану.

Таблиця 2.6

Основні показники діяльності НАБУ за січень–червень 2025 року

Показник	Значення
Кримінальних проваджень розпочато	370
Особам повідомлено про підозру	115
Обвинувальних актів скеровано до суду	69 актів щодо 154 осіб
Сума збитків, що інкримінуються в скерованих до суду справах	18,514 млрд грн
Обвинувальні вирoki, ухвалені судами	45 вироків щодо 62 осіб

Примітка. Дані з офіційного сайту НАБУ [27].

Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) є невід’ємною частиною антикорупційної інфраструктури України, створеною для забезпечення ефективного процесуального керівництва у кримінальних провадженнях, що належать до підслідності Національного антикорупційного бюро України (НАБУ). САП функціонує в межах структури Офісу Генерального прокурора, однак володіє певною інституційною автономією, що покликане гарантувати її незалежність у прийнятті процесуальних рішень. Успішне функціонування НАБУ значною мірою залежить від ефективної роботи прокурорів САП.

Основним завданням САП є підтримання державного обвинувачення в судах першої та апеляційної інстанцій у справах про корупційні злочини, а також здійснення процесуального керівництва у таких кримінальних провадженнях.

До основних повноважень САП належать:

- координація та контроль за розслідуванням кримінальних проваджень у сфері корупції;
- підтримка державного обвинувачення у кримінальних справах, розслідуваних НАБУ;
- здійснення процесуального керівництва слідчими НАБУ в межах повноважень;
- внесення клопотань до суду щодо запобіжних заходів, арешту майна, застосування інших процесуальних дій;

-забезпечення взаємодії з іншими правоохоронними та судовими органами у межах антикорупційної діяльності [17].

Статус САП визначається її підпорядкуванням Офісу Генерального прокурора, що надає органу незалежність у прийнятті рішень в межах кримінального процесу, проте водночас забезпечує належний рівень координації та контролю з боку Генерального прокурора. Такий статус має на меті баланс між самостійністю прокуратури в антикорупційних справах і необхідністю інтеграції в загальну систему правоохоронних органів.

Вищий антикорупційний суд України (ВАКС) створений у 2019 році як спеціалізований судовий орган для розгляду кримінальних справ, пов'язаних з корупцією [51]. Його утворення стало важливим кроком у реформі судової системи та протидії корупції, відповідаючи міжнародним стандартам та рекомендаціям партнерів України.

Основною функцією ВАКС є здійснення правосуддя щодо злочинів, пов'язаних з корупцією, які розслідуються Національним антикорупційним бюро України та підтримуються САП. Суд розглядає як справи першої інстанції, так і апеляції на рішення судів першої інстанції [32].

ВАКС є незалежним у своїй діяльності та підпорядковується безпосередньо системі судів загальної юрисдикції України. Суд формує колегії суддів зі спеціальною підготовкою та досвідом у сфері антикорупційного законодавства, що забезпечує професійний і компетентний розгляд справ.

До повноважень ВАКС належать:

- розгляд кримінальних проваджень про корупційні злочини, у тому числі щодо державних службовців, суддів, депутатів та інших посадових осіб;
- розгляд справ, пов'язаних із незаконним збагаченням, конфліктом інтересів, декларуванням недостовірної інформації;
- розгляд апеляційних скарг на рішення судів першої інстанції щодо антикорупційних справ;
- забезпечення оперативного та якісного судового розгляду з урахуванням специфіки антикорупційних проваджень.

Створення ВАКС сприяє підвищенню ефективності системи боротьби з корупцією, забезпечуючи спеціалізований судовий контроль і прискорене розглядання резонансних справ. Його діяльність тісно пов'язана з роботою НАБУ і САП, що формує єдиний механізм протидії корупційним злочинам в Україні.

Взаємодія антикорупційних органів в Україні є ключовим елементом ефективного запобігання та протидії корупції. Саме співпраця антикорупційних органів дозволяє реалізовувати антикорупційні повноваження в повному циклі: від виявлення ризиків до винесення вироку. На практиці ця взаємодія проявляється в розслідуванні та розгляді гучних справ, які привернули широку суспільну увагу. Далі наведені деякі приклади гучних справи стосовно корупції.

У червні 2023 року НАБУ і САП повідомили голові Державної митної служби Максиму Нефьодову про підозру у зловживанні службовим становищем при призначенні керівників регіональних митниць. За даними слідства, такі дії могли сприяти недоотриманню держбюджетом мільйонних сум. НАЗК у цій справі здійснювало попередній аналіз доброчесності посадовця, зокрема щодо конфлікту інтересів. Досудове розслідування проводило НАБУ, а САП скерувала справу до ВАКС, який згодом ухвалив рішення про обрання запобіжного заходу. Розгляд справи триває, але вона демонструє злагоджену роботу антикорупційного трикутника: НАЗК – НАБУ – САП/ВАКС.

Справа «Роттердам+» є однією з найбільш резонансних у сфері енергетики та загалом в історії української антикорупційної юрисдикції. Йдеться про формулу ціноутворення на електроенергію, запроваджену у 2016 році, яка, на думку детективів НАБУ, спричинила понад 20 млрд грн збитків споживачам. Розслідування тривало понад три роки, САП кілька разів передавала обвинувальні акти до Вищого антикорупційного суду, однак ті поверталися на доопрацювання. Це призвело до значної суспільної полеміки та дискусій щодо ефективності функціонування всієї антикорупційної системи.

Хоча частину проваджень у справі було закрито, у 2023 році розслідування поновилося на основі нових процесуальних даних. Справа «Роттердам+» чітко продемонструвала, що взаємодія між НАБУ та САП має вирішальне значення для перспектив подальшого судового розгляду. Водночас цей приклад виявив вразливі місця у механізмі координації з ВАКС – зокрема, щодо якості підготовки матеріалів слідства та витримування процесуальних стандартів. Історія цієї справи залишається знаковим прикладом викликів, з якими стикається антикорупційна інфраструктура України, і водночас засвідчує її поступову еволюцію та здатність до реагування на суспільний запит на справедливість [25].

У квітні 2024 року НАБУ та САП викрили заступника Міністра розвитку громад, територій та інфраструктури України на отриманні неправомірної вигоди у розмірі 400 тис. доларів США. За версією слідства, посадовець вимагав хабар за перемогу конкретної компанії в тендері на будівництво об'єкта критичної інфраструктури. Детективи НАБУ провели оперативні дії у співпраці з іншими органами, в результаті чого підозрюваного було затримано під час передачі частини коштів. САП здійснила процесуальне керівництво у справі, а матеріали було передано до Вищого антикорупційного суду. ВАКС оперативно ухвалив рішення про запобіжний захід – тримання під вартою з альтернативою застави у понад 30 млн грн. Ця справа продемонструвала готовність антикорупційної системи швидко реагувати на корупцію на найвищому рівні, злагодженість дій НАБУ, САП і ВАКС, а також підвищену увагу до захисту державних інтересів у період воєнного стану [26].

Діяльність НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС є фундаментальним елементом антикорупційної системи України. Ці органи забезпечують комплексний підхід до протидії корупції – від превентивних заходів до розслідування та судового розгляду.

Вважаємо, що позитивними прикладами їх роботи є ефективне розслідування резонансних справ, таких як викриття хабарництва високопосадовців та зловживання службовим становищем, а також сталий

показник розпочатих кримінальних проваджень і винесених обвинувальних вироків. Співпраця між НАЗК, НАБУ, САП і ВАКС демонструє здатність антикорупційної інфраструктури працювати у складних політичних і воєнних умовах.

Водночас, існують і негативні приклади, які свідчать про проблеми в системі. Це зволікання з розглядом справ у судах, повернення обвинувальних актів на доопрацювання, а також випадки політичного втручання і тиску на інституції. Такі ситуації підривають довіру суспільства до антикорупційної системи і знижують її ефективність.

Серед основних недоліків антикорупційних органів варто відзначити обмеженість повноважень НАЗК щодо досудового розслідування, залежність САП від Офісу Генерального прокурора, а також проблеми координації між інституціями. Крім того, загрозою залишається політичний вплив, що може призводити до упереджених рішень та блокування важливих розслідувань.

Виклики, з якими стикається антикорупційна система, включають необхідність підвищення кваліфікації кадрів, удосконалення нормативно-правової бази, забезпечення прозорості і незалежності органів, а також подолання корупційних схем, що постійно еволюціонують. Ефективна боротьба з корупцією потребує комплексного підходу, який передбачає не лише правоохоронну діяльність, а й посилення превентивних заходів, розвиток громадського контролю та формування культури доброчесності в суспільстві.

Отже, для підвищення ефективності антикорупційної системи в Україні необхідно подолати існуючі недоліки та посилити співпрацю між НАЗК, НАБУ, САП і ВАКС, забезпечити їх незалежність і відповідність міжнародним стандартам, що врешті сприятиме зміцненню верховенства права та довіри громадян до державних інститутів.

2.3. Внутрішні антикорупційні механізми в органах публічної влади

Успішна реалізація антикорупційної політики неможлива без ефективного внутрішнього контролю за дотриманням встановлених норм поведінки державними службовцями, виявлення ризиків корупції на ранніх стадіях та своєчасного реагування на них. Попри важливу роль зовнішнього контролю з боку спеціалізованих інституцій (НАБУ, НАЗК, САП, ВАКС), саме внутрішнє регулювання, самоконтроль і щоденна управлінська практика формують підґрунтя доброчесності у сфері державного управління.

Внутрішні антикорупційні механізми включають комплекс організаційних, процедурних, етичних та управлінських інструментів, які забезпечують виявлення, мінімізацію та усунення корупційних ризиків у діяльності державних органів. Їх запровадження є не лише обов'язком, визначеним законодавством, але й важливим чинником довіри громадян до публічної служби. В умовах підвищених вимог до прозорості, підзвітності та ефективності державного управління внутрішні механізми відіграють системоутворюючу роль у формуванні антикорупційної культури на всіх рівнях влади.

Кодекси етики та службової поведінки є одним із інструментів внутрішнього антикорупційного контролю, який визначає морально-етичні стандарти для публічних службовців. Вони не лише формулюють бажану модель поведінки, але й спрямовані на запобігання зловживанням владою, уникнення конфліктів інтересів, дотримання принципів доброчесності, відкритості, неупередженості та справедливості.

На законодавчому рівні основи етичної поведінки державних службовців закладено в Законах України:

- «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII (стаття 8), [33];
- «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII (розділ VI), [34];
- також деталізовано у Загальних правилах етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, затверджених наказом

Національного агентства з питань запобігання корупції від 05.08.2016 № 158 [37].

Державні органи зобов'язані розробляти власні правила етики, адаптовані до специфіки їх діяльності. Прикладом таких праил є: Типові правила внутрішнього службового розпорядку для державних органів [44].

Практичне значення кодексів етики у сфері публічної служби проявляється в їх здатності запобігати проявам корупційної поведінки шляхом чіткого окреслення допустимих норм і меж поведінки публічних службовців. Вони виконують важливу освітню функцію, зокрема через ознайомлення новопризначених працівників з етичними стандартами під час проходження інструктажів і тренінгів. У процесі службової діяльності кодекси етики слугують інструментом регулювання поведінкових ризиків, особливо у випадках службових розслідувань або аналізу конфлікту інтересів. Крім того, наявність та дотримання таких кодексів сприяє підвищенню рівня довіри громадськості до органів публічної влади, адже публічне декларування принципів відкритості, чесності й доброчесності формує позитивний імідж державної служби. У разі недотримання положень кодексу етичної поведінки до посадовця можуть бути застосовані дисциплінарні стягнення.

Водночас Національне агентство з питань запобігання корупції неодноразово наголошувало, що етичні кодекси можуть мати реальну антикорупційну дію лише за умови їх фактичного впровадження у щоденну діяльність органів влади. Вони мають бути не просто формальними документами, а інструментом практичного управління етичною поведінкою працівників – підтриманим керівництвом, вплетеним у внутрішню культуру установи та органічно інтегрованим у систему управління.

Закон України «Про запобігання корупції» визначає конфлікт інтересів як суперечність між приватними інтересами особи та її службовими повноваженнями, яка може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, дій чи бездіяльності (стаття 1) [34].

Водночас, запобігання конфлікту інтересів передбачає низку превентивних заходів, які мають бути чітко врегульовані на рівні внутрішніх політик та процедур органу влади. Зокрема, йдеться про розробку та впровадження:

- локальних нормативних документів – положень, інструкцій і методичних рекомендацій щодо запобігання конфлікту інтересів;
- форм звітності про наявність приватних інтересів, родинних зв'язків або інших обставин, що можуть вплинути на службову неупередженість;
- механізмів повідомлення про потенційний конфлікт інтересів та його самостійного врегулювання працівником;
- процедур перевірки та аналізу поданих повідомлень уповноваженими особами;
- навчальних заходів для посадових осіб з роз'ясненням типових ситуацій конфлікту інтересів.

Цифрові інструменти дедалі більше визнаються ефективним антикорупційним механізмом як в Україні, так і за кордоном. Одним із ключових напрямів антикорупційної політики є впровадження цифрових платформ, які забезпечують прозорість, підзвітність та контроль у сфері публічного управління.

Зокрема, Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави, закріплений у Законі України «Про запобігання корупції», дозволяє здійснювати громадський і професійний моніторинг майнового стану посадовців, що унеможливорює приховування незаконно набутого майна або конфлікту інтересів [8].

Згідно зі статтею 45 Закону України «Про запобігання корупції», подання електронної декларації є обов'язком для всіх публічних службовців [34]. Національне агентство з питань запобігання корупції у своїх методичних рекомендаціях наголошує, що керівники органів влади та уповноважені особи з питань запобігання корупції повинні не лише формально приймати такі декларації, а й активно аналізувати та використовувати отримані дані для

виявлення й управління ризиками конфлікту інтересів при прийнятті кадрових і організаційних рішень

Слід наголосити, що законодавством передбачено три основні види декларацій: щорічна декларація, яка подається суб'єктами декларування за минулий календарний рік; декларація при звільненні, що подається протягом 30 днів після завершення діяльності на посаді; та декларація кандидата на посаду, яка подається особами, що претендують на зайняття державної посади, і охоплює дані станом на кінець звітного року, що передує конкурсу. Впровадження системи Е-декларацій забезпечує прозорість, підзвітність і контроль за дотриманням антикорупційного законодавства всередині органів влади, а також є важливим елементом управління ризиками конфлікту інтересів та проявів корупційної поведінки [3].

Важливим доповненням до цього реєстру став Єдиний портал повідомлень викривачів, створений НАЗК у 2023 році. Цей портал дозволяє подати анонімне або ідентифіковане повідомлення про можливі корупційні порушення всередині органів влади, що посилює інституційний контроль і створює додаткові гарантії для доброчесних службовців. Таким чином, цифрові інструменти значно розширюють потенціал внутрішнього антикорупційного контролю, надаючи органам влади ефективні засоби для запобігання, виявлення і реагування на корупційні ризики [9].

Вважаємо, що в цьому процесі позитивним є запровадження в Україні автоматизованих систем управління ризиками, які дозволяють виявляти ознаки корупційної поведінки на ранніх етапах. Наприклад, система Risk-Indicator, що використовується при державних закупівлях у системі Prozorro, аналізує тендерну документацію за понад 40 критеріями ризику (повторюваність учасників, відсутність конкуренції, ціна вище ринкової тощо). Інформація про такі ризики може бути використана для ініціювання службових перевірок або розслідувань. Prozorro, як електронна система публічних закупівель, стала одним із інструментів у боротьбі з корупцією в бюджетній сфері. Завдяки принципу «всі бачать усе», кожен етап закупівлі – від оголошення тендеру до

укладення договору – є публічним і доступним для громадського контролю. Це значно знижує можливості для змов між учасниками торгів та замовниками, мінімізує «відкати», виключає практику закритих або фіктивних тендерів. Крім того, автоматизована логіка системи усуває людський фактор на критичних етапах, що зменшує вплив корупційних ризиків. До прикладу, Prozorro фіксує всі дії користувачів, а результати торгів можна перевірити через незалежні аналітичні модулі. Важливо, що система також інтегрована з аналітичними інструментами для виявлення порушень, таких як дискримінаційні умови або підозріле коло постійних переможців. Таким чином, Prozorro не лише забезпечує економію бюджетних коштів, а й слугує потужним бар'єром для зловживань у сфері державних закупівель [68].

Передусім, важливим елементом системи є взаємодія керівника та уповноваженої особи з питань запобігання корупції, які мають забезпечити своєчасне реагування на виявлені або задекларовані конфлікти інтересів, застосовувати заходи врегулювання – тимчасове відсторонення від ухвалення певних рішень, переведення працівника, зміну його функціональних обов'язків тощо.

На практиці, неодноразово траплялися випадки ігнорування або приховування конфлікту інтересів, що ставали підставою для дисциплінарної або адміністративної відповідальності. Однак лише наявність політик не гарантує ефективності – критично важливо забезпечити реальну імплементацію механізмів, доступність каналів повідомлення, захист викривачів, а також формування етичної культури нетерпимості до прихованого впливу приватних інтересів на службові рішення.

Ще одним внутрішнім механізмом запобігання корупції є антикорупційні програми. Антикорупційна програма – це внутрішній документ органу публічної влади, що містить комплекс заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та протидію корупційним правопорушенням. Закон України «Про запобігання корупції» визначає, що така програма є обов'язковою для юридичних осіб публічного права з чисельністю штатних працівників понад 50

осіб або у випадках, якщо обсяг видатків бюджету, що ними використовується, перевищує 10 млн грн на рік (стаття 62) [34].

Структура типової антикорупційної програми включає:

- оцінку корупційних ризиків у діяльності органу;
- заходи щодо усунення виявлених ризиків;
- правила етичної поведінки посадових осіб;
- порядок виявлення та врегулювання конфлікту інтересів;
- внутрішні канали повідомлення про корупцію;
- заходи щодо захисту викривачів;
- відповідальних за реалізацію програми.

На практиці антикорупційні програми запроваджуються в міністерствах, обласних адміністраціях, державних службах тощо. Наприклад, Антикорупційна програма Міністерства фінансів України на 2023–2025 роки передбачає цілу низку заходів для запобігання корупційним ризикам у сферах бюджетного планування, державних запозичень, адміністрування податків і зборів. У документі окрему увагу приділено системі внутрішнього контролю, врегулюванню конфлікту інтересів, етичній поведінці працівників та захисту викривачів. Програма також містить конкретні показники оцінки ефективності впровадження антикорупційних заходів, що свідчить про її практичну орієнтованість [36].

Іншим прикладом є Антикорупційна програма Державної митної служби України на 2024 рік, яка акцентує увагу на моніторингу службової поведінки, вдосконаленні процедур митного оформлення, а також запровадженні електронних сервісів з метою мінімізації людського фактору у взаємодії з бізнесом [1].

НАЗК проводить обов'язкову антикорупційну експертизу затверджених програм та надає висновки з рекомендаціями щодо усунення недоліків. В окремих випадках – відмовляє у погодженні документа, якщо програма не відповідає вимогам законодавства. Таким чином, внутрішні антикорупційні програми виступають не лише формальним документом, а й ефективним

інструментом управління ризиками, який за наявності політичної волі керівництва може стати рушієм організаційних змін та підвищення доброчесності публічної служби.

На нашу думку, проведення службових розслідувань є важливим елементом внутрішнього антикорупційного контролю, спрямованим на оперативне реагування на факти можливих порушень антикорупційного законодавства, порушення етичних стандартів або зловживання владою. Розслідування проводиться з метою з'ясування обставин правопорушення, встановлення вини конкретних осіб та розроблення заходів щодо недопущення подібних випадків у майбутньому.

Службові розслідування можуть бути ініційовані за зверненням керівника органу публічної влади, за скаргами громадян, повідомленнями викривачів або на підставі внутрішнього моніторингу. Вони проводяться спеціально створеними комісіями або уповноваженими особами з дотриманням процедур, визначених законодавством.

Законодавчу основу для проведення службових розслідувань становлять:

- *Закон України «Про запобігання корупції»*, згідно з яким порушення антикорупційного законодавства може бути підставою для проведення розслідування та притягнення до дисциплінарної відповідальності [34];

- *Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок проведення службового розслідування щодо державних службовців»* від 13.06.2000 № 950, яка визначає процедуру розслідування, права і обов'язки комісії, терміни, порядок оформлення висновків та дій керівництва за їхніми результатами [42].

Зміст службового розслідування включає аналіз фактів, опитування свідків, вивчення документів і матеріалів, підготовку обґрунтованого висновку. За результатами розслідування можливе застосування заходів дисциплінарного впливу (догана, звільнення), передача матеріалів до правоохоронних органів або вжиття організаційних заходів (зміна процедур, службових інструкцій тощо).

Водночас, практика демонструє, що ефективність службових розслідувань повною мірою залежить від доброчесності та неупередженості осіб, які їх проводять, а також від політичної волі керівництва органу забезпечити реальну відповідальність. Також важливим є наявність чітких внутрішніх процедур і стандартів, які гарантують об'єктивність розслідування.

У сучасних умовах, коли обсяги інформації зростають, а управлінські процеси дедалі більше автоматизуються, цифрові інструменти стають невіддільною складовою ефективного внутрішнього антикорупційного контролю. Вони не лише спрощують моніторинг і аналіз дій службовців, а й забезпечують прозорість, підзвітність і своєчасне виявлення ризиків.

Одним із базових цифрових інструментів у системі внутрішнього контролю є електронний документообіг. Його впровадження забезпечує прозорість діловодства, унеможливорює несанкціоноване втручання в процес погодження чи прийняття рішень, зменшує вплив «людського фактора» та дозволяє фіксувати хронологію дій кожного користувача. Наприклад, у системі СЕД «АСКОД», що використовується багатьма центральними органами виконавчої влади, всі документи мають унікальний ідентифікатор і автоматично потрапляють до архіву, що дозволяє здійснювати аудит або службову перевірку за необхідності.

Водночас, попри розгалуженість внутрішніх антикорупційних механізмів, на практиці їх реалізація супроводжується низкою суттєвих проблем. Однією з головних є формальність впровадження – коли кодекси етики, антикорупційні програми чи політики щодо конфлікту інтересів існують лише на папері, без реального впливу на щоденну управлінську практику. У деяких органах влади вони оновлюються виключно з ініціативи НАЗК або у відповідь на перевірки, а не з внутрішнього переконання у їх необхідності.

Ще одним важливим викликом є недостатній рівень професійної підготовки відповідальних осіб, зокрема уповноважених з питань запобігання корупції. Часто ці працівники суміщають свої функції з іншими обов'язками, не

мають відповідної спеціалізації чи практичного досвіду у сфері антикорупційної політики, що знижує ефективність їх діяльності.

Певною проблемою виступає і опір з боку керівництва або персоналу органу влади – особливо у випадках, коли антикорупційні заходи зачіпають усталені непрозорі практики, вимагають публічності або запровадження нових правил контролю. Такі ситуації нерідко призводять до саботажу впровадження ініціатив або ізоляції уповноважених осіб.

Не менш важливим є недостатнє фінансування та технічне забезпечення антикорупційної інфраструктури. Відсутність коштів на підвищення кваліфікації, закупівлю програмного забезпечення, проведення внутрішнього аудиту чи впровадження електронних систем унеможливорює якісне виконання передбачених заходів.

Ці проблеми демонструють, що формальна наявність механізмів не гарантує їхньої дієвості. Необхідним є цілісний підхід, що поєднує нормативну базу, професійну компетентність кадрів, політичну волю керівництва та реальне ресурсне забезпечення.

Отже, внутрішні антикорупційні механізми відіграють ключову роль у формуванні доброчесного середовища в системі публічної служби. Вони забезпечують реальний, щоденний контроль за дотриманням норм етики, уникненням конфліктів інтересів, своєчасним реагуванням на порушення антикорупційного законодавства. Ефективність таких механізмів залежить не лише від наявності нормативної бази, а й від практичного їх впровадження, підтримки з боку керівництва та професійності відповідальних осіб.

Інструменти, такі як кодекси етики, політики врегулювання конфлікту інтересів, внутрішні антикорупційні програми, службові розслідування та цифрові сервіси, створюють комплексну систему, здатну виявляти і мінімізувати ризики зловживань. Проте низка викликів – формалізм, нестача ресурсів, опір змінам – продовжує обмежувати повноцінну реалізацію цих інструментів.

РОЗДІЛ 3

МІЖНАРОДНІ УРОКИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1. Міжнародний досвід антикорупційної політики та його значення для України

Ефективна антикорупційна політика неможлива без урахування напрацьованого світового досвіду, адже низка країн уже продемонстрували дієві моделі протидії корупції, що базуються на поєднанні правових, інституційних та технологічних інструментів. Вивчення міжнародних практик дає змогу не лише зрозуміти, які підходи виявилися результативними в різних політичних, економічних та культурних умовах, а й оцінити їхню придатність для українських реалій. При цьому важливим є не механічне копіювання чужих рішень, а адаптація успішних інструментів до національного контексту з урахуванням законодавчих, інституційних та суспільних особливостей України.

Перед тим, як перейти до аналізу антикорупційних стратегій окремих держав, варто оцінити, де сама Україна перебуває відносно світових стандартів. За даними Індексу сприйняття корупції (CPI) 2024 від Transparency International, Україна набрала 35 балів зі 100 і посіла 105-те місце серед 180 країн, це відображено на рис. 1.1.

Індекс вимірюється від 0 до 100, де:

0 – дуже високий рівень корупції;

100 – повна відсутність корупції.

Тобто, 35 балів – це низький показник, який свідчить про те, що корупція вважається системною проблемою в Україні, особливо в державних органах. Це показник нижчий за світовий середній (≈ 43) і вказує на наявність значущих проблем у сфері прозорості та доброчесності.

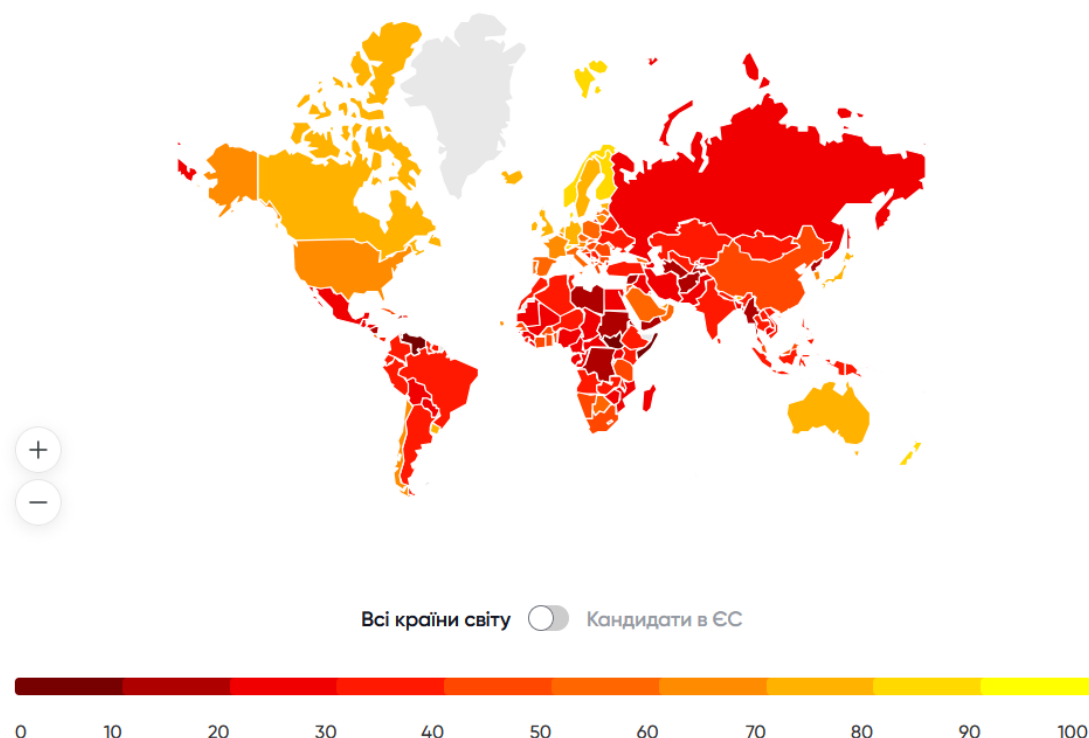

Рис. 1.1. Індекс сприйняття корупції 2024.

Примітка. Дані Transparency International [70].

Досвід провідних держав, які досягли високого рівня антикорупційної ефективності, може стати важливим орієнтиром для посилення українських практик. Країни з високим індексом, як правило, вирізняються прозорою системою управління, розвиненими цифровими сервісами, ефективним правосуддям та сильною культурою доброчесності. У таблиці подано десятку світових лідерів за значенням індексу CPI, досвід яких може бути цінним для України.

Данія посідає одне з перших місць у світових рейтингах прозорості завдяки системному поєднанню правових, інституційних та культурних чинників. У країні сформована стійка антикорупційна культура, де неприйняття хабарництва поширене як у державному секторі, так і серед бізнесу та громадян. Це підтримується обов'язковими корпоративними політиками, що передбачають звільнення за спроби корупції.

Таблиця 3.1

Топ країн світу за Індексом сприйняття корупції (CPI)

Країна	Індекс сприйняття корупції (балів)
Данія	90
Фінляндія	88
Сінгапур	84
Нова Зеландія	83
Норвегія	81
Швейцарія	81
Швеція	80
Нідерланди	78
Естонія	76
Німечина	75

Примітка. Розроблено автором на основі даних Transparency International [70].

Ключовим елементом є прозорість фінансових потоків та відкритість інформації про доходи і витрати посадовців. Законодавство зобов'язує членів уряду щорічно публікувати дані про власність і активи, що запобігає конфлікту інтересів. Парламентський контроль передбачає регулярні відповіді міністрів на запити депутатів, а громадський сектор має інструменти для анонімного повідомлення про порушення.

Важливим є те, що в Данії відсутній спеціалізований антикорупційний орган – розслідування здійснює поліція, а ефективність забезпечується саме через прозорість, високий рівень довіри та активну участь ЗМІ. Порушення на міжнародній арені розглядаються особливо жорстко, а донорські структури країни впроваджують стандарти «нульової толерантності» до хабарів навіть у міжнародних угодах [64].

Фінляндія є однією з найменш корумпованих країн світу, що зумовлено комплексом чинників, серед яких ключову роль відіграють високий рівень прозорості державної адміністрації, розвинуті інститути громадянського суспільства та незалежна система правосуддя. Антикорупційна політика в

країні інтегрована в загальну державну політику і не передбачає окремих спеціалізованих органів чи законів, оскільки корупція розглядається як складова кримінальної злочинності та поганого управління. Важливими елементами є громадський та парламентський контроль, прозорість прийняття рішень, висока зарплата державних службовців та відсутність надмірної бюрократії.

Особливу увагу приділяють формуванню антикорупційної культури населення, розвитку викривальної журналістики та освіти, що сприяє формуванню негативного ставлення до корупції. Фінляндія також активно впроваджує міжнародні антикорупційні норми та співпрацює з міжнародними організаціями. Контроль за дотриманням антикорупційних норм здійснюють незалежні інститути омбудсмана та канцелярія юстиції, а розслідуванням корупційних правопорушень займаються правоохоронні органи. Цей комплексний підхід створює умови для мінімізації корупції і може бути корисним для адаптації в Україні [31].

Антикорупційна політика Сінгапуру вважається однією з найефективніших у світі. Головним принципом є не просто покарання за корупцію, а усунення умов і причин, що спонукають до корупційних дій. Уряд впровадив комплекс заходів, які охоплюють як тих, хто дає хабарі, так і тих, хто їх отримує. Важливою є чітка юридична відповідальність із суспільним осудом, що підсилює ефект боротьби. У Сінгапурі суворо розмежовують службові обов'язки і приватні інтереси публічних службовців, щоб виключити використання службових ресурсів у власних цілях. Впроваджено принцип верховенства закону, коли суди суворо карають винних у корупції, що формує довіру суспільства до правосуддя.

Для зниження ризиків корупції створені прозорі механізми роботи державних органів, зокрема організація процесів так, щоб мінімізувати можливість прийняття рішень під впливом хабарів. Відбір держслужбовців базується на професійних якостях і компетентності, а не на зв'язках. Велика увага приділяється гідній оплаті праці чиновників, яка відповідає рівню

приватного сектору, що зменшує спокусу до корупції. Для контролю за чиновниками запроваджена щорічна звітність про доходи та майно, а у разі виявлення необґрунтованих активів – починаються ретельні перевірки.

Центральним органом протидії корупції є Бюро з розслідування корупції, яке має значні повноваження, включно із затриманням і обшуками без судового дозволу. Його діяльність не обмежується лише підозрюваними, а охоплює і їхніх близьких, щоб максимально виявити і запобігти корупційним злочинам. [63].

Загалом, ефективність боротьби з корупцією в Сінгапурі забезпечується системним підходом, суворим контролем, високими стандартами доброчесності чиновників і довірою суспільства до правоохоронної системи.

Нова Зеландія вважається однією з найменш корумпованих країн світу завдяки ефективній роботі правоохоронних органів та прозорій системі державного управління. В країні діють суворі закони, які забороняють хабарництво як у державному, так і у приватному секторі, із значними штрафами та навіть позбавленням волі до 14 років. Посадовцям заборонено приймати подарунки, що регулюється Кодексом поведінки державної служби. Судова система Нової Зеландії характеризується прозорістю і відкритістю, а у разі скарг на поведінку суддів існують спеціальні органи контролю. Аналогічно, корупційні прояви у роботі поліції контролюються незалежними структурами, що забезпечує низький рівень корупції в правоохоронній сфері. У сфері надання публічних послуг діє чіткий кодекс поведінки, завдяки чому хабарництво у комунальних та інших послугах практично відсутнє. Процедура відкриття бізнесу у країні є простою, швидкою та недорогою, що мінімізує корупційні ризики у комерційній діяльності. Важливим чинником успіху є активна участь громадськості та ЗМІ, які мають доступ до інформації про витрати та дії посадовців, що забезпечує прозорість і публічний контроль. Навіть незначні корупційні скандали призводять до швидких дисциплінарних заходів [5].

Досвід Нової Зеландії свідчить, що прийняття антикорупційних законів має супроводжуватися їх ефективним виконанням, тісною співпрацею влади з громадянським суспільством і публічним контролем. Україна може адаптувати ці підходи, посилюючи відповідальність та прозорість у державному управлінні.

Антикорупційна діяльність в Норвегії централізована в рамках Національного директорату поліції, зокрема через спеціальне управління яке займається виявленням і розслідуванням складних корупційних, економічних та екологічних злочинів. Хоча це управління є частиною поліції, в окремих випадках воно може підпорядковуватися Державній прокурорській службі, що підвищує ефективність і незалежність розслідувань.

Крім правоохоронних органів, у Норвегії діють також превентивні інституції, які займаються антикорупційною політикою на рівні аналізу, координації, навчання і консультацій. Ці органи контролюють, зокрема, декларації про доходи держслужбовців та інших посадових осіб. Вони не мають статусу правоохоронних органів, проте виконують важливі функції щодо запобігання корупції шляхом превентивних заходів і контролю.

Норвегія поєднує правоохоронні та превентивні підходи, що дозволяє ефективно боротися з корупцією, підтримувати прозорість і довіру до державних інституцій, а також забезпечувати високий рівень правопорядку [56].

Швейцарія відома своєю стабільною та прозорою системою державного управління, що базується на суворих антикорупційних нормах і високому рівні правової культури. Важливим елементом антикорупційної політики є чітке законодавче регулювання: корупція кваліфікується як кримінальний злочин і передбачає жорсткі покарання, включно зі штрафами та ув'язненням. Швейцарія підписала й ратифікувала низку міжнародних антикорупційних конвенцій, зокрема Конвенцію ООН проти корупції, а також активно співпрацює з міжнародними організаціями.

Особливість швейцарської системи – високий рівень децентралізації влади. На кантональному рівні діють свої антикорупційні органи, що дозволяє більш оперативно реагувати на порушення та підвищує контроль на місцях.

Водночас, важлива роль належить прозорості фінансування політичних партій і виборчих кампаній. Законодавство зобов'язує публічне розкриття джерел фінансування, а контроль здійснюється спеціальними органами.

Швейцарія також широко використовує превентивні заходи: системи внутрішнього контролю у держструктурах, етичні кодекси, регулярне навчання службовців з питань запобігання корупції.

Вважаємо, що завдяки цим комплексним підходам Швейцарія підтримує високий рівень довіри громадян до державних інституцій і стабільність у публічному секторі.

У Швеції спостерігається один із найнижчих рівнів корупції у світі завдяки ефективному громадському контролю як державного, так і приватного секторів. Важливу роль у цьому процесі відіграють засоби масової інформації, церква та громадська думка, яка здатна створювати негативний імідж для корумпованих чиновників і бізнесменів, що часто призводить до їх відставки або втрати довіри партнерів.

Заслуговує на особливу увагу досвід Швеції, де в країні діє потужна традиція нетерпимості до корупції, підтримувана суспільством і владними структурами. Для моніторингу корупції в різних сферах створено незалежні громадські організації. Зокрема, «Демократичний аудит», заснований у 1994 році, об'єднує провідних експертів і вчених, які оцінюють стан демократії та корупції в країні. Також з 1923 року працює «Інститут проти хабарів», що отримує фінансування від бізнесу та торгової палати Стокгольма і займається просвітницькою діяльністю, пояснюючи громадянам тонкощі антикорупційного законодавства [2].

Такий активний громадський контроль і прозорість формують високий рівень довіри до інституцій і є важливою складовою антикорупційної політики

Швеції. Цей досвід може бути корисним і для України в контексті розвитку громадянського суспільства та підвищення прозорості влади.

Нідерланди є однією з найменш корумпованих країн світу, що досягається завдяки прозорості та підзвітності в антикорупційній діяльності. Ключовим елементом є публічні звіти міністра внутрішніх справ перед парламентом про розкриті корупційні справи та застосовані покарання. Значну роль відіграє Служба публічного обвинувачення, яка має розгалужену мережу територіальних представництв, де публічні обвинувачі ведуть розслідування корупційних злочинів у тісній співпраці з Генеральною прокуратурою.

Антикорупційна стратегія Нідерландів передбачає комплексний підхід, що включає моніторинг потенційних ризиків корупції у державних установах, чітке визначення обов'язків і відповідальності посадовців за порушення етики, а також суворі санкції, такі як заборона працювати у державному секторі та втрата соціальних пільг. Особлива увага приділяється відбору кандидатів на державні посади та їхньому навчанні з метою підвищення обізнаності щодо шкоди корупції і її наслідків. Крім того, всі державні службовці зобов'язані фіксувати відомі їм випадки корупції та передавати цю інформацію відповідним міністерствам для подальшого реагування [65].

Антикорупційна система Естонії базується на комплексному підході, який поєднує законодавчі реформи, прозорість влади та активне залучення громадськості. Координацію антикорупційної політики здійснює Міністерство юстиції, а в кожному міністерстві працюють спеціальні координатори з протидії корупції. Розслідування корупційних правопорушень ведуть різні органи залежно від статусу фігурантів: префектура поліції контролює місцевих чиновників, поліція безпеки – високопоставлених осіб, а державна прокуратура – правоохоронців.

Важливою складовою є система електронного урядування, яка мінімізує прямий контакт між громадянами та чиновниками, знижуючи ризики корупції. Висока відкритість, прозорість діяльності поліції, а також обов'язкове публічне декларування майна посадовців підтримують довіру населення. Контроль за

фінансуванням політичних партій здійснює парламентська комісія, що забезпечує додатковий рівень прозорості. Загалом, система поєднує превентивні заходи, контроль і розслідування, що дозволяє ефективно протидіяти корупції на різних рівнях влади [30].

У Німеччині антикорупційна політика відзначається поміркованістю, але водночас вона є ефективною. Кримінальне законодавство передбачає покарання за корупційні діяння у вигляді позбавлення волі, заборони обіймати певні посади для держслужбовців, а також конфіскації незаконно набутого майна. Однак можливе звільнення від відповідальності за умови своєчасного припинення корупційних дій і повідомлення про них відповідних органів.

До ефективних адміністративних заходів належать виявлення найбільш уразливих до корупції сфер, ротація кадрів, створення внутрішніх підрозділів контролю за діяльністю працівників. Важливою складовою є також громадський контроль за держслужбовцями на всіх рівнях.

Для оперативного реагування працюють «гарячі» лінії і телефони довіри, а також підтримується практика анонімних звернень громадян про корупційні випадки. Профілактика корупції включає організацію публічних дискусій за участі влади і політичних партій, визначення посад з підвищеним ризиком корупції, посилення внутрішнього контролю, регулювання питань прийняття подарунків, обмеження суміщення державної служби з бізнесом та обов'язкові тендери при розподілі державних замовлень.

Окрему увагу приділено співпраці з банками: вони зобов'язані інформувати правоохоронні органи про підозрілі фінансові операції клієнтів, зокрема щодо сум понад 20 тисяч євро. Такий комплекс заходів сприяє формуванню прозорої та відповідальної системи управління в Німеччині [53].

Аналіз досвіду різних країн світу у сфері протидії корупції дозволяє виділити не лише спільні риси, але й унікальні підходи, притаманні кожній державі. (Таблиця 2) Такі особливості формуються під впливом історичних, політичних, економічних та культурних чинників. Узагальнення цих

відмінностей дає можливість визначити, які з них можуть бути адаптовані для України з урахуванням національних реалій.

Таблиця 3.2.

Унікальні риси антикорупційних систем окремих країн»

Країна	Унікальні риси
Данія	Висока довіра до інституцій, прозорість державних фінансів, мінімальна бюрократія.
Фінляндія	Освітні програми для формування нульової толерантності до корупції з дитинства
Сінгапур	Дуже жорсткі санкції, високі зарплати держслужбовців, швидкі розслідування
Нова Зеландія	Дуже високий рівень довіри до державних інституцій; максимальна відкритість доступу до інформації
Норвегія	Поєднання антикорупційної роботи з високим рівнем соціального забезпечення
Швейцарія	Використання прямих демократій (референдумів) як механізму стримування корупції
Швеція	Принцип максимальної відкритості інформації, сильний парламентський контроль, захист викривачів.
Нідерланди	Акцент на консенсусній політичній культурі
Естонія	Один із найрозвиненіших цифрових сервісів у світі (e-Residency, e-Voting)
Німеччина	Спеціальні підрозділи внутрішнього контролю, «гарячі лінії» та можливість анонімних повідомлень

Примітка. Спостереження автора на основі використаних джерел [2; 5; 30; 31; 53; 56; 63; 64; 65].

Як зазначалось вище, аналіз міжнародного досвіду протидії корупції показує, що успішні країни поєднують комплексні заходи, які охоплюють як превентивні механізми, так і жорстке правове реагування. Вони підтримують прозорість, громадський контроль та високу відповідальність посадовців, а також розвивають культуру нетерпимості до корупції у суспільстві. Для України, що перебуває на шляху реформ і боротьби з системною корупцією, адаптація цих уроків може значно підвищити ефективність національної антикорупційної політики, сприяти формуванню довіри громадян до влади і створити умови для сталого розвитку держави.

3.2. Пропозиції щодо вдосконалення антикорупційної політики в Україні

Насамперед, ефективне оновлення антикорупційної політики в Україні потребує не лише вдосконалення національної законодавчої та інституційної бази, але й активного запозичення перевірених міжнародних практик. Досвід країн із високим рівнем прозорості та низькими показниками корупції свідчить, що успіх у цій сфері забезпечується комплексним підходом – поєднанням чітких правових норм, дієвої інституційної інфраструктури, технологічних інновацій та формуванням культури доброчесності. Спираючись на напрацювання провідних держав, можна визначити напрями, які здатні суттєво підвищити результативність українських антикорупційних заходів.

Попри значні кроки, здійснені упродовж останніх років – створення спеціалізованих антикорупційних органів, впровадження електронного декларування, посилення кримінальної відповідальності, – рівень корупції в Україні залишається одним із найвищих у Європі. Це негативно впливає не лише на імідж держави, але й на її економічну привабливість, обсяги інвестицій та темпи реформ.

У попередніх розділах було проаналізовано досвід провідних країн світу, які демонструють стабільно високі позиції у міжнародних антикорупційних рейтингах. Їх успіх зумовлений комплексністю заходів, що поєднують суворе дотримання закону, незалежність правоохоронних органів, прозорість діяльності державних інституцій та високий рівень громадянської культури.

Порівняльний аналіз виявив, що в Україні, попри наявність сучасного законодавчого підґрунтя, залишаються серйозні проблеми з практичною реалізацією антикорупційних ініціатив: недостатня інституційна спроможність спеціалізованих органів, фрагментарна координація між ними, низький рівень довіри суспільства та обмежені можливості для залучення громадян до контролю за владою. Ці чинники зумовлюють необхідність системного

оновлення політики, враховуючи найкращі міжнародні практики та адаптуючи їх до українських реалій.

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення антикорупційної політики є модернізація законодавчої бази. Українська правова система вже містить чимало інструментів протидії корупції, проте їх ефективність знижується через прогалини в регулюванні, недосконалість процедур та відсутність належного контролю за виконанням норм.

По-перше, необхідне удосконалення механізмів декларування та контролю доходів посадовців. Це передбачає спрощення форм подання декларацій для зручності користування, але одночасно – розширення переліку відомостей, які підлягають перевірці, а також запровадження автоматизованого обміну даними з державними реєстрами для виявлення прихованих активів.

По-друге, важливим кроком є посилення відповідальності за корупційні правопорушення. Потрібно забезпечити невідворотність покарання для всіх категорій посадовців незалежно від їх рангу, а також передбачити диференційовані санкції залежно від ступеня тяжкості правопорушення.

По-третє, необхідно зміцнити систему захисту викривачів корупції. Мова йде про гарантії анонімності, юридичний і психологічний захист, а також компенсаційні механізми у разі звільнення чи переслідування за надану інформацію.

Нарешті, слід активізувати гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами. Виконання зобов'язань у межах рекомендацій GRECO, а також положень Конвенції ООН проти корупції, сприятиме не лише підвищенню ефективності внутрішніх механізмів, але й зміцненню репутації України на міжнародній арені.

Ефективна боротьба з корупцією неможлива без сильних, незалежних і професійних інституцій. Насамперед необхідно забезпечити фінансову та кадрову автономію ключових антикорупційних органів – НАБУ, НАЗК та САП, щоб вони не залежали від політичної кон'юнктури чи зовнішнього тиску.

Важливим напрямом є підвищення кваліфікації працівників правоохоронних структур, зокрема шляхом регулярних тренінгів, стажувань та обміну досвідом із міжнародними партнерами.

Не менш значущим є запровадження дієвої системи внутрішнього контролю в антикорупційних органах, яка запобігатиме зловживанням і забезпечить прозорість їхньої діяльності.

Окремої уваги потребує зміцнення координації між відомствами, щоб уникати дублювання функцій і забезпечити ефективний обмін інформацією. Це дозволить прискорити розслідування та підвищити результативність притягнення до відповідальності корупціонерів.

Вивчення досвіду провідних країн світу у протидії корупції демонструє, що ефективна антикорупційна політика базується на комплексному поєднанні превентивних, правових, інституційних та культурних інструментів. Для України важливо врахувати деякі ключові уроки.

Прозорість і відкритість влади. Системне розкриття інформації про доходи, майно, публічні витрати та прийняття рішень підвищує рівень довіри громадян і ускладнює корупційні практики. Успішним прикладом є розвиток електронного урядування в Естонії, що мінімізує прямі контакти між чиновниками та громадянами. Для України: доцільно розширити функціонал порталу «Дія» для автоматичного отримання довідок, подачі звернень та оскаржень, інтегрувати його з усіма ключовими реєстрами, а також запровадити обов'язкове оприлюднення всіх рішень органів влади в єдиному форматі.

Розвинений громадський контроль, активна участь громадянського суспільства, незалежних медіа, омбудсманів та громадських організацій є важливим чинником запобігання корупції, як це демонструють Швеція, Данія, Фінляндія і Нова Зеландія. Для України: потрібно запровадити механізм громадських антикорупційних рад при кожному центральному органі влади з правом ініціювати перевірки та отримувати повну інформацію за запитами, а також посилити захист журналістів-розслідувачів.

Передусім, незалежність і ефективність правоохоронних органів заслуговує на увагу у Сінгапурі, де діє Бюро з розслідування корупції з широкими повноваженнями, проте у Норвегії функціонують інтегровані антикорупційні підрозділи в поліції. Це забезпечує швидке реагування на правопорушення та системний контроль. Для України: варто передбачити законодавчі гарантії неможливості політичного втручання в роботу НАБУ, САП і НАЗК, запровадити ротацію кадрів у чутливих підрозділах і створити спільні оперативні групи з міжнародними партнерами для розслідування масштабних справ.

Високі стандарти доброчесності та професіоналізму державних службовців. У Сінгапурі та Фінляндії обов'язковий конкурс на посади, регулярне навчання, чітке врегулювання конфлікту інтересів і конкурентна оплата праці. Для України: необхідно посилити кадрові конкурси для держслужби, забезпечити їх прозорість через онлайн-трансляції, запровадити обов'язкові щорічні курси з етики та антикорупційного законодавства для всіх держслужбовців.

Правове регулювання і суворі санкції. У Німеччині передбачено не лише покарання, але й звільнення від відповідальності за добровільне припинення незаконних дій і співпрацю зі слідством. Для України: можна ввести інститут «угоди зі слідством» у корупційних справах з обов'язковим відшкодуванням збитків та заборобою обіймати державні посади протягом певного періоду.

Профілактика та культурні зміни. У багатьох скандинавських країнах розвинена викривальна журналістика, публічні дискусії та освітні програми з дитячого віку формують негативне ставлення до корупції. Для України: доцільно запровадити антикорупційні модулі в шкільних і університетських програмах, фінансувати незалежні ЗМІ та громадські кампанії з просування культури доброчесності.

Контроль за фінансуванням політичних партій і виборчих кампаній. У Швейцарії та Естонії забезпечена прозорість надходжень і витрат партій, що знижує ризики політичної корупції. Для України: слід розширити

повноваження НАЗК у сфері контролю за партійними фінансами, запровадити онлайн-звіти про всі витрати під час виборів у режимі реального часу та підвищити відповідальність за порушення фінансової звітності.

Для України важливо не просто копіювати зарубіжні моделі, а адаптувати їх з урахуванням національного контексту, законодавчих особливостей та рівня розвитку інституцій. Впровадження електронного урядування, розвиток інститутів громадянського суспільства, підвищення рівня професіоналізму державних службовців і посилення правового контролю – це ті напрямки, які слід розвивати першочергово. При цьому критично важливо забезпечити синергію між цими компонентами: цифрові рішення будуть ефективними лише за наявності політичної волі та незалежних інституцій; громадянський контроль потребує правових механізмів реагування на виявлені порушення; а високий професіоналізм держслужбовців має підкріплюватися чіткою системою мотивації та відповідальності. Лише такий інтегрований підхід здатен перетворити антикорупційну політику з набору окремих ініціатив на дієву систему, здатну забезпечити стійке зниження рівня корупції в країні.

ВИСНОВКИ

1. Визначено сутності і основних проявів корупції у сфері державного управління. У процесі дослідження встановлено, що корупція є складним соціально-правовим явищем, яке проявляється у зловживанні владними повноваженнями з метою особистого збагачення чи отримання неправомірних переваг. Основними її формами у сфері державного управління є хабарництво, конфлікт інтересів, зловживання службовим становищем і нецільове використання бюджетних ресурсів. Корупція порушує принципи законності, прозорості та підзвітності, створюючи системну загрозу ефективному функціонуванню державних інституцій.

2. Аналіз національного законодавства та інституційних механізмів протидії корупції. Дослідження показало, що в Україні сформовано розгалужену нормативно-правову базу у сфері запобігання корупції, яка відповідає міжнародним стандартам. Основними інституціями є НАЗК, НАБУ, САП та Вищий антикорупційний суд. Разом з тим, практична реалізація законодавства ускладнюється недостатньою координацією між органами, кадровими проблемами, затягуванням судових процесів і політичним впливом. Потребують удосконалення механізми електронного декларування та захисту викривачів.

3. Дослідженню міжнародний досвіду запобігання корупції та можливості його адаптації в Україні. Аналіз досвіду провідних країн показав, що ефективна антикорупційна політика базується на політичній волі, прозорості державних процесів і невідворотності покарання. Корисними для України є такі практики: цифровізація державних послуг (Естонія, Сінгапур), незалежність антикорупційних інституцій (Грузія, Польща), активна співпраця з громадянським суспільством (Швеція, Данія). Адаптація цих підходів сприятиме підвищенню ефективності національної антикорупційної системи.

4. Виявлення основних проблем реалізації антикорупційної політики в Україні. Основними проблемами є високі корупційні ризики у сфері державних закупівель, кадрова нестабільність антикорупційних органів, затримки у

розгляді справ, недостатній рівень правосвідомості населення, слабкий захист викривачів та політичний вплив на прийняття рішень. Також спостерігається фрагментарність стратегічного планування та низький рівень міжвідомчої взаємодії.

5. Розробка рекомендацій щодо вдосконалення механізмів запобігання корупції у державному управлінні. На основі проведеного аналізу запропоновано комплекс заходів:

- забезпечення незалежності антикорупційних органів і стабільного фінансування їх діяльності;
- активне впровадження цифрових технологій для мінімізації людського фактору;
- удосконалення законодавства щодо захисту викривачів;
- прискорення розгляду справ у судах;
- розвиток антикорупційної освіти;
- формування культури доброчесності серед державних службовців і громадян;
- адаптація ефективних міжнародних практик до українських реалій.

Завдяки комплексному аналізу кваліфікаційна робота дозволила систематизувати знання про механізми запобігання корупції, окреслити проблемні аспекти їх функціонування та запропонувати практичні шляхи удосконалення. Запропоновані рекомендації можуть бути використані органами державної влади, місцевого самоврядування та в подальших наукових дослідженнях, спрямованих на підвищення ефективності антикорупційної політики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антикорупційна програма Державної митної служби на 2023–2025 рік: наказ Державної митної служби України від 31.05.2023 № 236. URL: <https://customs.gov.ua/antikoruptionsiina-programa> (дата звернення: 05.08.2025).
2. Буга Г. С. Досвід зарубіжних країн у боротьбі із запобіганням корупції. *Актуальні питання юриспруденції. Правова позиція*. 2023. № 1 (38). С. 149–152. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/1/29.pdf> (дата звернення: 10.08.2025).
3. Глушук О. Е-декларації: запобігання корупції в органах публічного управління : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 18 лют. 2025 р.). Київ : ННІ ПУДС КНУ імені Тараса Шевченка, 2025. С. 435–437.
4. Гришук М. Передумови виникнення та протидії корупції: історико-правові аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. Вип. 2. С. 28–35.
5. Грузин В. А. Переїняття досвіду Нової Зеландії для подолання корупції в Україні. *Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (ДДУВС, 15.11.2019). С. 262–265. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/4072/1/53.pdf> (дата звернення: 05.08.2025).
6. Деякі питання реалізації Закону України «Про очищення влади» : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 563. Дата оновлення: 19.02.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/563-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.08.2025).
7. Етимологічний словник української мови : в 7 т. Т. 3 : Кора-М. Київ: Наукова думка. 1989. 553 с. URL: http://litopys.org.ua/djvu/etymolog_slovnyk.htm (дата звернення: 05.08.2025).
8. Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Національне

агентство з питань запобігання корупції. Веб-сайт. URL: <https://public.nazk.gov.ua/> (дата звернення: 05.08.2025).

9. Єдиний портал повідомлень викривачів. Національна комісія зі стандартів державної мови. Веб-сайт. URL: <https://mova.gov.ua/diyalnist-i-proyekti/protidiya-ta-zapobigannya-korupciyi/yedynyi-portal-povidomlen-vukryvachiv> (дата звернення: 05.08.2025).

10. Зозуля Є. В. Система спеціалізованих антикорупційних органів на сучасному етапі державотворення України (правові, організаційні та функціональні аспекти взаємодії). *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. Вип. 1. С. 27–36. URL: <https://cu.j.dnuvs.ukr.education/index.php/cuj/article/view/39/36> (дата звернення: 10.08.2025).

11. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 № 322-08. Дата оновлення: 12.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> 34 (дата звернення: 13.11.2025).

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від 07.12.1984 № 8073. Дата оновлення: 01.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 13.11.2025).

13. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003. Ратифікація від 18.10.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 05.08.2025).

14. Кондрич В. В. Антикорупційний суд в Україні: історичні передумови, обрання моделі та запровадження. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2021. Т. 32 (71), № 4. С. 110–116. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/20.pdf (дата звернення: 05.08.2025).

15. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.08.2025).

16. Куш О. Тіньова економіка України та її розмір. 2023. URL: <https://cripo.com.ua/processes/tinova-ekonomika-ukrayiny-ta-yiyi-rozmir/> (дата звернення: 10.07.2025).

17. Лапкін А. Спеціалізована антикорупційна прокуратура: проблеми організації та діяльності. *Право України*. 2017. № 1. С. 63–70. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/14831?locale=uk> (дата звернення: 11.08.2025).

18. Музичук О. В., Лук'яненко С. І. Корупція як загроза національній безпеці: окремі аспекти. *Науковий вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2(97). С. 261–270. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/87eee0a9-bf36-4f7d-8a72-e3356b325cad> (дата звернення: 05.08.2025).

19. Національне агентство з питань запобігання корупції. Статистична інформація про результати роботи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції та інших державних органів. URL: <https://dap.nazk.gov.ua/kpi/> (дата звернення: 05.08.2025).

20. Національне агентство з питань запобігання корупції. Звіт GRECO: відзначено прогрес України у виконанні антикорупційних рекомендацій для суддів, прокурорів і парламентарів. 2023. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/zvit-greco-vidznacheno-progres-ukrainy-u-vykonanni-antykoruptsiynyh-rekomendatsiy-dlya-suddiv-prokuroriv-i-parlamentariv-zvit-ukrainskoju/> (дата звернення: 28.07.2025).

21. Національне агентство з питань запобігання корупції. Конфлікт інтересів: судді місцевих судів вважають адмінпротоколи щодо своїх колег втручанням у діяльність суддів всупереч Конвенції ООН проти корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/konflikt-interesiv-suddi-mistsevyh-sudiv-vvazhayut-adminprotokoly-shhodo-svoyih-koleg-vtruchannyam-u-diyalnist-suddiv-vsuperech-konventsii-oon-protu-koruptsiyi/> (дата звернення: 05.08.2025).

22. Національне агентство з питань запобігання корупції. НАЗК підбило підсумки 2024 року. Дата оновлення: 17.01.2025. URL:

<https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-pidbylo-pidsumky-2024-roku/> (дата звернення: 11.08.2025).

23. Національне агентство з питань запобігання корупції. Про НАЗК. Веб-сайт. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/> (дата звернення: 11.08.2025).

24. Національне агентство з питань запобігання корупції. У 2023 році на 40 % зросла кількість судових рішень за корупційні правопорушення — звіт НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/u-2023-rotsi-na-40-zrosla-kilkist-sudovyh-rishen-za-koruptsiyni-pravoporushennya-zvit-nazk/> (дата звернення: 05.08.2025).

25. Національне антикорупційне бюро України. Другий епізод справи «Роттердам+»: НАБУ і САП завершили розслідування. URL: <https://nabu.gov.ua/news/novyny-drugyy-epizod-spravy-rotterdam-nabu-i-sap-zavershyly-rozsliduvannya/> (дата звернення: 05.08.2025).

26. Національне антикорупційне бюро України. Заступника міністра підозрюють у незаконному одержанні 400 тис. дол. США. 2023. URL: <https://nabu.gov.ua/news/novyny-zastupnyka-ministra-pidozryuyut-v-nezakonnomu-oderzhanni-400-tys-dol-ssha/>. (дата звернення: 10.09.2025).

27. Національне антикорупційне бюро України. Звіт: перше півріччя 2025 року. URL: <https://nabu.gov.ua/activity/reports/pershe-pivrichchia-2025-roku/> (дата звернення: 10.07.2025).

28. Національне антикорупційне бюро України. Корупція у закупівлях «Укрзалізниці»: слідство завершено. 2025. URL: <https://nabu.gov.ua/news/koruptciia-u-zakupivliakh-ukrzhaliznytsi-slidstvo-zaversheno/> (дата звернення: 11.07.2025).

29. Національне антикорупційне бюро України. Корупційна система тисне на антикорупційні органи, але останнє слово – за громадянським суспільством. 2023. URL: <https://nabu.gov.ua/news/novyny-korupciyna-systema-tysne-na-antikorupciyni-organy-ale-ostannye-slovo-za-gromadyanskym/> (дата звернення: 05.08.2025).

30. Неклюдов Є. С. Досвід Естонії у протидії поширенню корупції. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2019. Вип. 52. Т. 2. С. 245–250. URL: <https://istznu.org/index.php/journal/article/view/217/224> (дата звернення: 10.08.2025).

31. Пархоменко-Куцевіл О. І. Досвід формування антикорупційних інституцій у Фінляндії: досвід для України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. Вип. 3. С. 150–153. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/42.pdf (дата звернення: 10.08.2025).

32. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2448-VIII. Дата оновлення: 08.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 10.08.2025).

33. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Дата оновлення: 07.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення 13.11.2025).

34. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Дата оновлення: 12.09.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 13.11.2025).

35. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення 30.07.2025).

36. Про затвердження Антикорупційної програми Міністерства фінансів України на 2024–2026 роки: наказ Міністерства фінансів України від 11.05.2023 № 244. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Наказ_АП_244.PDF (дата звернення: 05.08.2025).

37. Про затвердження Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування : Наказ Національне агентство України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158 (у редакції Наказу НАДС від 20.08.2025 № 116-25).

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1409-25#Text> (дата звернення: 13.11.2025).

38. Про затвердження Переліку посад з високим та підвищеним рівнем корупційних ризиків : Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 06.11.2023 № 249/23. Дата оновлення: 16.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1966-23#Text> (дата звернення: 13.11.2025).

39. Про затвердження Порядку інформування Національного агентства з питань запобігання корупції про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента : Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 23.07.2021 № 451/21. Дата оновлення: 19.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0989-21#Text> (дата звернення: 10.08.2025).

40. Про затвердження Порядку перевірки факту подання суб'єктами декларування декларацій відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» та повідомлення Національного агентства з питань запобігання корупції про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій: Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 20.08.2021 № 539/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1303-21#Text> (дата звернення: 10.08.2025).

41. Про затвердження Порядку передачі дарунків, одержаних як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним установам чи організаціям: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 № 1195. Дата оновлення: 22.06.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1195-2011-п#Text> (дата звернення: 10.08.2025).

42. Про затвердження Порядку проведення службового розслідування: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2000 № 950. Дата оновлення: 25.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2000-п#Text> (дата звернення: 10.08.2025).

43. Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття

відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищенням корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 № 171. Дата оновлення: 12.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/171-2015-п#Text> (дата звернення: 13.11.2025).

44. Про затвердження Типових правил внутрішнього службового розпорядку : наказ Національного агентства України з питань державної служби від 03.03.2016 № 50. Дата оновлення: 14.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0457-16#Text> (дата звернення: 10.08.2025).

45. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. Дата оновлення: 23.03.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 10.08.2025).

46. Про Національну раду з питань антикорупційної політики : Указ Президента України від 14.10.2014 № 808. Дата оновлення : 01.06.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808/2014#Text> (дата звернення: 10.08.2025).

47. Про очищення влади : Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text> (дата звернення 30.07.2025).

48. Про початок роботи системи подання та оприлюднення декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 10.06.2016 № 2. Дата оновлення: 18.08.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0958-16#Text> (дата звернення: 10.08.2025).

49. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції : Закон України від 18.10.2006 № 251-V. Дата оновлення: 28.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/251-16#Text> (дата звернення 05.08.2025).

50. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18.10.2006 № 252-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-16#Text> (дата звернення 30.07.2025).

51. Про утворення Вищого антикорупційного суду : Закон України від 21.06.2018 № 2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2470-19#Text> (дата звернення: 10.08.2025).

52. РБК-Україна. НАБУ викрило розкрадання 733 млн грн у закупівлях. 2024. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/nabu-vikrilo-rozkradannya-733-mln-grn-zakupivlyah-1743597724.html> (дата звернення: 11.07.2025).

53. Ребкало М. М. Досвід протидії корупції у країнах Європейського Союзу: на прикладі Німеччини, Нідерландів, Румунії. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Чернігів, 01.11.2023). Чернігів, 2023. С. 289–292. URL: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/Konferenciya_01.11.2023.pdf#page=289 (дата звернення: 10.08.2025).

54. Скиба В. М. Повноваження Національного агентства з питань запобігання корупції як органу системи антикорупційних органів. *Галицькі студії. Юридичні науки*. 2023. № 2. С. 58–62. URL: <https://journals.gi.ternopil.ua/index.php/law/article/view/22/20> (дата звернення: 10.08.2025).

55. Статут Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) : міжнародний документ від 05.05.1998 № 994_144. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_144#Text (дата звернення: 10.08.2025).

56. Стецик Р. Моделі протидії корупції. *Молодий вчений*. 2019. № 12 (76). С. 367–370. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-12-76-78> (дата звернення: 10.08.2025).

57. Трепак В. Особливості дефініції поняття «корупція». *Юридична наука*. 2015. Т. 20. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2015_4_17 (дата звернення: 10.07.2025).

58. Угода про створення Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) : міжнародний документ від 05.05.1998 № 994_145. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_145#Text (дата звернення: 10.07.2025).

59. Україна в заручниках у олігархів: Енергетика. Spadok.org.ua. 2021. URL: <https://spadok.org.ua/suspilstvo/ukrayina-v-zaruchnykakh-u-oligarkhiv-energetyka> (дата звернення: 10.07.2025).

60. Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією: : міжнародний документ від 04.11.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text (дата звернення: 28.07.2025).

61. Чебан О. В. До питання концептуалізації корупції: інституційний підхід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 2. С. 56–62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2021_2_10 (дата звернення: 10.07.2025).

62. Чумаченко Д. С. Корупція як соціальне явище у вимірі соціологічного аналізу. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2018. Т. 21. № 2. С. 37–43.

63. Шатрава С. О., Чишко К. О. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції в країнах Азії та перспективи його використання в Україні. *Держава та регіони*. 2023. № 1 (79). С. 348–353.

64. Шевчук О. А., Ковальський А. О. Світовий досвід боротьби з корупцією та можливість його запровадження в Україні. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Вип. 2.

65. Юрченко А. Особливості попередження та протидії політичній корупції у Фінляндії та Нідерландах у контексті імплементації європейських антикорупційних норм. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2018. № 2 (4). С. 22–28.

66. Friedrich C. J. Corruption concepts in historical perspective. *Political Corruption: Concepts and Contexts* / eds. A. J. Heidenheimer, M. Johnston. Transaction Publishers. 2002. С. 15–23.

67. Huntington S. P. *Political Order in Changing Societies*. New Haven: *Yale University Press*. 1996. 488 с. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1cc2m34> (дата звернення: 10.07.2025).

68. Kravchenko, V., Syvytska, I., & Telenkova, D. (2018). Формалізація процедур в системі публічних закупівель ProZorro. *Економіка і організація управління*, 1(29), С. 24–33. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/5733> (дата звернення: 10.07.2025).

69. Nye J. S. Corruption and political development: A cost-benefit analysis. *The American Political Science Review*. 1967. Vol. 61. № 2. С. 417–427. URL: <https://doi.org/10.2307/1953254> (дата звернення: 10.07.2025).

70. Transparency International. What is corruption? *Transparency.org*. URL: <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption> (дата звернення: 10.07.2025) (дата звернення: 10.07.2025).

71. VoxUkraine. Чотири Кабінети Міністрів після Євромайдану: шлях реформ. VoxUkraine. 2020. URL: <https://voxukraine.org/chotiri-kabineti-ministriv-pislya-uevromajdanu-shlyah-reform> (дата звернення: 10.07.2025).

72. World Bank. Anti-corruption fact sheet. *World Bank*. 2020. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2020/02/19/anticorruption-fact-sheet> (дата звернення: 10.07.2025).